

Knjiža 6.

Življenje in svet

Štev. 26.

Ljubljana 27. decembra 1929.

Leto 3.

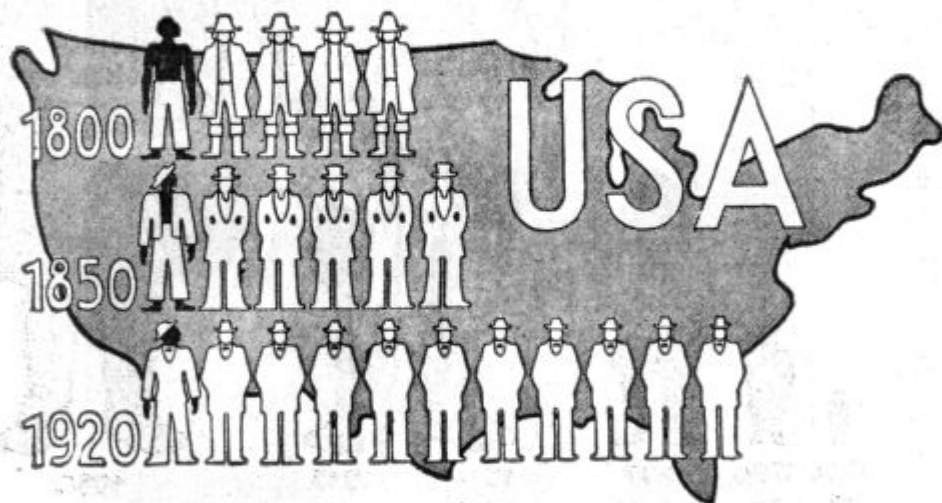
E. Justin: »Pri delu« (lesorez)

Borba kontinentov

V članku »Ali je na zemlji dovolj prostora za vse ljudi?«* smo skušali dokazati na podlagi tehtnega statističnega materiala, da je depopulacija (razljudenje) najhujša nevarnost, ki bi pretila vsaj za dogleden čas evropskemu kontinentu, da je v nekem pogledu baš nasprotno resnica, namreč to, da je naša celina še prebogata ljudi v primeri z

plemena, ki vzbuja pesimistom toliko skrbi. Priznati je treba, da je za ta pomislek mnogo stvarne podlage in nikakor ni podcenjevati možnosti, ki sledijo iz njega. Saj gre za maso človeštva, ki tvori po svoji tradiciji precejšnjo enoto in ki s svojo okroglo milijardo duš že danes trikrat presega prebivalstvo srednje in zapadne Evrope. Ta ogrom-

Porast prebivalstva v Zedinjenih državah

L. 1800 je prišel na štiri belce en črnc, l. 1850 na pet belcev, l. 1920 pa na deset. Črni delež ameriškega prebivalstva je torej relativno zelo padel

živlenskimi možnostmi, ki jim jih nudi, in da torej ne predstavlja primernih tal za kakršnokoli priseljevanje ljudskih mas z drugih celin. S tem pa pade tudi ena izmed glavnih utemeljitev, ki bi upravičevala neke pesimiste do črnih napovedi o bodočnosti evropskega kontinenta. Ostaja samo še drugi pomislek in ta se opira na nezadržni

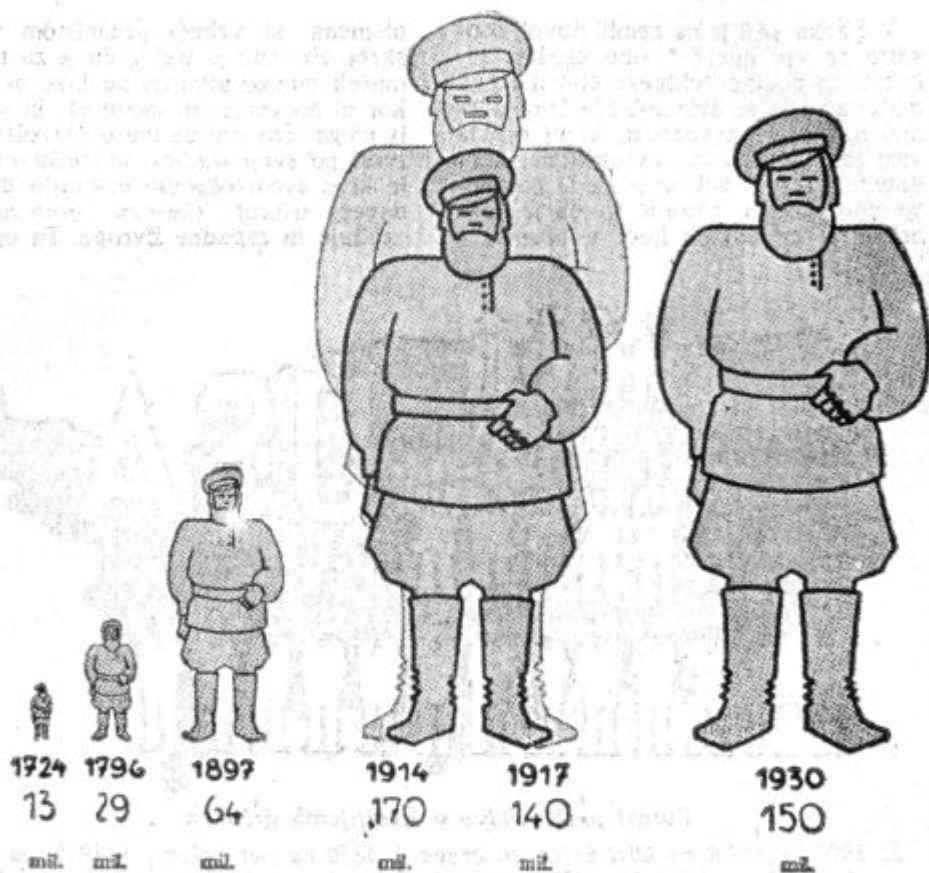
porast prebivalstva v južnih in vzhodnih predelih Azije,
tedaj pred vsem v domovini žoltega

na masa ljudi živi že danes na prostoru, ki ji nudi premočno razmaha in živlenskih možnosti, in to stanje postaja od leta do leta slabše, ker se število ljudi na tem prostoru neprestano večja in ni nobenega upanja, da se bo njih naraščanje v doglednem času ustavilo ali pa prešlo celo v nazadovanje. Vsakodnevne državljanske vojne na Kitajskem, s'rne lakote, ki žanjejo sto tisoče človeških življenj po vsem azijskem vzhodu in jugu, pomenijo samo začasno in veliko prešibko oviro nebrzdaneemu spočenjanju novih ljudskih množic, ki je

* Gl. »ŽIS«, št. 25 (knjiga 6).

globoko zakoreninjeno v verski tradiciji teh dežel, Brahmanizem, prevladujoči verski sistem na jugu Azije, določa pekenske kazni vsakemu moškemu, ki ne ostavi nobenega sina, da bi po njegovi smrti izvršil predpisane pogrebne ceremonije in mu s tem odrešil dušo. Hčere so v teh deželah samo za to na svetu, da postanejo žene in matere. In podobni verski motivi so ustvarili na mon-

porast prebivalstva daleč za njo. Ameriški sociolog Edvard Ross pravi: še najmanj 150 let ni pričakovati, da bi se te razmere spremenile, da bi se azijska ljudstva otresla svojih kvarnih verskih ideologij v tem pogledu in prišla do zmisliveše populacijske politike. Kako trdno so zasidrane te ideologije v azijskem človeku, nam kaže n. pr. primer Japonske, ki je med vseh deželami sosedne celine še najbolj napredna in

Porast prebivalstva v Rusiji

Bledejši mužik (za drugo sliko od desne) kaže ogromen obseg prebivalstva Rusije, ako bi ostalo njeno ozemlje v predvojnih mejah

golskem budhističnem iztoku kult prednikov, ki vede v svojih posledicah spet do spočenjanja mnogoštevnih otrok. Iz same skrbi, da bi ne bilo ob njegovi smrti nobenega otroka, ki bi zagotovil mir njegovi duši, prihaja Azijec do tega, da si pravočasno omisli kolikor mogoče veliko število otrok. In tako se azijska ljudstva pomnožujejo v takšni meri, da zaostaja današnja evropska

prežeta z evropskim treznim razumom, a vendar ne ve, kako bi usmerila naraščanje svojega prebivalstva v pametne meje in kam bi spravila vse te človeške prebitke, ki čim dalje bolj utesnjujejo njeno površino. Kam se bodo ušle vse te mase, ko jim na domačih tleh res ne bo nobenega obstanka več? Tu bi človek res pristal na idejo pesimistov, ki napovedujejo

neizogibni spopad med žoltim in belim plemenom

za vsak košček tal pod solncem. Toda trezni etnolog in politik, kakor tudi vojaški strokovnjak te ideje ne bo sprejel brez vsakega ugovora. Trije razlogi so, ki govorijo proti njej: prvič prekašajoči intelekt evropskih plemen nad intelektualno vzhodnih azijskih plemen; drugič gospodarski položaj Evrope, ki je navzlic svetovni vojni in njenim posledicam visoko nad gospodarskim položajem žoltga plemena; tretjič vojaška premoč evropske celine, ki bi v kali zahtevala vsak poskus tega plemena, da bi ponovilo staroveške podvige kakšnih Hunov ali Obrov in srednjeveške avanture kakšnih Džingiskanov in Timurjenkov. Še celo Japonska, ki je nekaj časa resno menila, da se sme pripravljati na spopad z Rusijo po eni strani, z Ameriko po drugi, je menda uvidela brezplodnost svojega početja, ker ni slišati nič več o teh njenih pripravah. Edino, kar bi utegnili Azijati še doseči, bi bilo to, da bi ustavili v svojem področju, na lastnih tleh prodiranje belega plemena, a še s tem bodo imeli toliko dela, da za dogleden čas sploh ni računati z resnejšim ogražanjem naših interesov. Kakor kaže primer zadnjih spopadov med Rusijo in Kitajsko, so se Mongolci tudi že poskusili v to smer, a uspehi so bili, to smo videli vsi, zanje porazni. Rumena nevarnost, ki je že dvakrat zamudila dve ugodni priložnosti, in sicer ko je šlo za Filippine in za Avstralijo, je torej, vsaj za dolgo časa, strašilo prenapetih možganov, ki je znotraj vošlo, okolj ga pa nič ni.

Kaj pa »črna« in ameriška nevarnost?

Tudi to so namreč stvari, s katerimi se nekateri ljudje resno bavijo. Glede črne nevarnosti:

Pred 130 leti so se je bali v Ameriki, ko je bilo tam 1 milijon črncev (sužnjev) in 4,3 milijona belcev. Toda že l. 1850. so štela Zedinjene države belcev 19,6 milijona, črncev 3,6 milijona, l. 1920. pa 94,8 milijona belih ljudi, 10,5 milijona črnih. Pred kakšnimi sto leti je črni živel tam tvoril nekako četrtino vsega prebivalstva, danes komaj desetino. In to razmerje se spreminja iz raznih vzrokov čim dalje bolj v korist belega plemena. Črno pleme ima nekaj šans kvečjemu v svoji domovini, v Afriki. Tako se naraslo v zadnjih 30 letih v Južnoafriški uniji od 2,800.000 duš na

5,400.000 duš, dočim je bilo Evropea prej 620.000 duš, danes 1.520.000.

Angleški polkovnik Silburn, ki sporeča te podatke, pravi, da bi imeli v petdesetih letih 4 milijone belokožcev, 19 milijonov zamorcev. »Če« bi oba življa narasčala po dosedanjem načinu. »Problema« za danes torej še ni, a če bi se kdaj pojavil, je jasno, da bi ostal zemljepisno tesno omejen, tako rekoč lokalni, dočim ni o kakšnem »spopadu med kontinenti«, med afriškim in evropskim namreč, absolutno nobenega govora.

Isto tako, kar se tiče »spopadov« med Ameriko in Evropo. Prvič ima Amerika (menimo Zedinjene države) trikrat manj prebivalstva nego Evropa, čeprav jo dosega po razsežnosti, in tedaj še vedno več nego preveč prostora za svoje ljudi, da bi ji bilo treba skrbeti, kako naj jih spravi v preobljudeno Evropo. Drugič pa je baš Amerika glede populacijske politike najbolj trezno usmerjena dežela na svetu in skrbi smotrno sama za to, da ne postane sama sebi pretesna. Znano je, da si je določila kot najvišje dopustno število svojega prebivalstva 180 milijonov duš, kajti le toliko ljudem, računajo, je možno živeti in preživljati se na tolikšni površini, ne da bi bili drug drugemu na poti. Američani so že toliko pametni, da vedo, da je kvaliteta ljudi in kvaliteta njihovega življenja več vredna nego vsakršna kvantiteta.

Če že obstoja kakšna nevarnost bodočih vojn med plemeni za prostor pod solncem, tedaj bi izvirala kvečjemu — iz Evrope same in sicer iz njenega severovzhodnega kota, iz Rusije. Ta ogromna dežela, ki nudi danes še dovolj prostora svojemu prebivalstvu, je namreč v nevarnosti, da postane sčasoma pretesna, če se bo razmnoževalo v dosedanjem pravcu. O tem nekoliko številke:

Letni prirastek znaša v Rusiji danes 3,3 milijona duš —

več nego vsa ostala Evropa skupaj. Dočim je štela Rusija ob smrti Petra Velikega (l. 1724) komaj 13 milijonov ljudi, je narasla do l. 1762. na 19 milijonov duš, do l. 1796. na 29 milijonov, do 1815. na 30,5 milijona, do 1897. na 65 milijonov in tako naprej do letos, ko šteje svojih 150 milijonov prebivalcev. Če pomislimo, da l. 1917. odneslo svojih 30 milijonov ljudi v novih državah, ki so nastale na nje ozemlju, si lahko izračunamo, kakšno siho bi pred-

stavljala že danes, če bi ostala v svojih mejah neokrnjena in to navzlic vojnám, državjanskim pokoljem, boleznim in lakotam, ki so ji v povojnem času pobrale milijone ljudi. Njeno neverjetno porast nam pač najbolje ilustrira številni rojstev, ki znaša v Veliki Rusiji, jedru celotne Unije, 46,9 na tisoč prebivalcev. Spomnimo se, da znaša ta promle na Poljskem, drugi najbolj plodoviti državi v Evropi, »komaj« 32,6. Sicer je opati tudi v Rusiji počasno nazadovanje števila porodov kakor v vseh ostalih državah belega plemena, a to nazadovanje je dosti slabotnejše nego drugod. Tako bo Rusija v razmeroma kratkem času po številu prebivalstva prekosila

ostalo Evropo, če se bo razvijala na dosedanji način. Kakšni zapletljivi lahko nastanejo iz tega, je seveda težko preokovati. Pesimisti govorijo že danes o invanziji ruskega plemena v Evropo in jo svarijo, naj se pripravi nanjo, dokler je še čas. Tisti pa, ki vedo, da je ruski imperializem že od vseh svojih početkov usmerjen bolj proti vzhodu nego proti zapadu in danes pod boljševiškim režimom nič manj nego kdaj prej, vidijo v tem najboljšo jamstvo, da ne preti belemu plemenu nobena nevarnost niti s te strani, s strani dela belega plemena samega. Sicer pa nam Slovonom baš ruski strah ne more biti resen strah.

Skrivnost svetlobe

Letošnja Nobelovo nagrado za fiziko je dobil francoski fizik Louis de Broglie v priznanje za svoje pionirsko delo pri prodiranju v skrivnost svetlobe. Francoski listi priobčujejo naslednja popularna izvajanja slovitega fizika o usnehih njegovega proučevanja.

Učenjaki se že od nekdaj pripravljajo o skrivnostni naravi svetlobe. Starejši znanstveniki in mnogi moderni fiziki so bili mnenja, da sestoji svetloba iz neznanjsko majčkenih teles. ki jih izžareva svetlobno vrelo v ogromnem številu. To pojmovanje se je pozneje spremenilo. Menili so, da sestoji svetloba iz gibov fantastično fine snovi etra. Ti gibi se širijo približno tako kakor valovi na vodni gladini. To pojmovanje je zmagalo. Konec 18. in v začetku 19. stoletja sta Anglež Thomas Young in Francoz Avgust Fresnel opazovala pojave, ki jih je bilo mogoče razložiti samo s pojmovanjem, da je svetloba gibanje valov v vesoljnem vsemirju pretokajočega se etra.

Pred pet in dvajsetimi leti, ko se je začelo globlje prodiranje v fizikalno bistvo stvari, so se nenadno prikazali vsi pojavi, ki bi mogli spraviti fizike v veliko zadrego. Ti pojavi so nasprotovali pojmovanju, da sestoji svetloba iz gibanja eternih valov in so navidezno opravičilo staro mnenje, da izžarevajo svetlobna telesa majčkene delce, fantastično majhne izstrelke. Prirodoslovci so bili v zagati: pokazalo se je, da je svetloba zdaj gibanje valov, zdaj zopet sestavina telesnih pričestice.

Iz te zagate se je zdela možna samo ena pot. Treba je bilo na kakršenkoli način napraviti poskus združitve obeh nasprotujočih se mnenj s predstavo, da sestoji svetloba iz neskončno majhnih pričestic, ki pa se širijo z gibanjem valov. Potemtakem so enkrat majhna telesa, ki manifestirajo svojo prisotnost, drugič pa valovi, ki se pokažejo našim raziskovalnim instrumentom.

In prav to je bilo izhodišče novega dela. Postavil sem si nalogo nadaljnje izgraditve te misli in ji dati znanstveni temelj. Moderna fizika je z gotovostjo spoznala, da ne sestoji samo svetloba ampak sleherna snov iz majčkenih ultramikroskopičnih pričestic, ki so poljne z elektriko. Neskončno truda je bilo treba za spoznavanje lastnosti teh zadnjih gradbenih kamnov materije — elektronov, ki se gibljejo v notranjosti atomov. Ker se je že pojavila misel, da sestoji svetloba iz majhnih teles, priloženih v valove, je bila blizu tudi slutnja, da tudi ti elektroni niso nič drugega nego ultramikroskopične pričestice v prav tako valovitih gibih. Na ta način je bila dana možnost, da se nađe popolna skladnost med naravo svetlobe in naravo snovi. Slučaj sem tematično dokazati, da se elektroni v resnici gibljejo

jo v obliki valov. Naj so bile te misli še tako zanimive, vendar se ni moglo z gotovostjo računati z njimi. Ameriška učenjaka Davisson in Gerner, pozneje Anglež Thomson in Nemec Rupp pa so

napravili senzacionalne poskuse, čijih uspehi so nazorno in neizpodbitno dokazali, da se gibljejo elektroni v slednji materiji, torej tudi v svetlobi, v obliki valov.

Neenakost ljudi

Kaj pravi o tem naravoslovec

V »The Century Magazine« je objavil o vprašanju človeške neenakosti zanimiva razmisrivanja docent biokemije na cambridgeskem vseučilišču I. B. S. Haldane, ki izvaja med drugim:

Ljudje se že ne rodé enaki. Nekateri so beli, drugi črni. Nekateri pridejo na svet s telesnimi napakami, drugi prinesejo že s seboj duševno manjvrednost in nesposobnost.

Gdč. Burksova v Kaliforniji je nedavno izvedla zanimive poizkuse: Preiskala je inteligenco 200 otrok in jo primerjala z inteligenco njihovih rednikov in 100 otrok, ki žive pri pravih starših. Rejenci so bili adoptirani povprečno 3 mesece stari, tako da je bilo dovolj časa, da vplivajo na nje njihovi krušni očetje, kakor vplivajo v normalnih razmerah pravi starši. Omenjena raziskovalka je dognala, da ni nobene znatnejše zveze med inteligenco adoptiranega otroka in njegovih rednikov. Malo bolj se je opazil vpliv krušne matere, vendar je daleč zaostajal za vplivom prave matere in pravega očeta. V isti s'rotšnici so se izvedli poizkusi, ki kažejo, da obstajajo med otroci, ki se vzgajajo pod isto streho in podlegajo istim volivom, zelo velike intelektualne razlike. Vse to zopet potrjuje že znano dejstvo, da prinese človek svoje intelektualne sposobnosti že ob rojstvu na svet.

Mnogo manj dokazilnega gradiva imamo o moralnem značaju poedince. Nedvomno so nekatere osnovne poteze, ki določajo razvoj značaja, n. pr. hitrost reakcije, dedne, vendar najbrž zavisi v precejšnji meri od okolja; ali se bo občutljiv otrok razvil v nekako furijo ali pa v dobro, daš impulzivno (hitro vznemljivo) osebo. Okolje ki v njem otrok raste največ doprinese, ali se iz mirnega otroka razvija brezsrčen oziroma dobronarčen človek. Znano je, da se na značaj vpliva mnogo lažje nego na inteligenco.

Če hočemo proučevati, kaj znači vpliv okolja, lahko napravimo poizkus z rastlino, ki jo razrežimo v dve polovici in zasadimo oba dela v različnih tleh. Toda z otroci taki poizkusi, kajpada, niso mogoči. Vzlic temu — narava si jih lahko dovoli tudi pri človeku. Kdaj pa kdaj ustvari iz ene same stanice dvojčka, ki sta si zelo podobna. Oba sta istega spola in če skupno rasteta, se razvijajo pri obeh skoraj iste navade in nagibi. Toda če ju po rojstvu ločimo in damo vsakega v drugo okolje? Nekaj takih primerov je bilo že raziskanih. Prof. Hermann I. Muller v Austinu (Texas) opisuje primer, da sta bili dve deklici — dvojčka zaradi materine smrti takoj po porodu ločeni. Ko sta bili stari 30 let, je inteligentna preizkušnja dala pri obema skoraj enak rezultat. Med 1000 ljudmi ne bi našli niti dva, ki bi si bila tako podobna. Nadaljnje preizkušnje pa so pokazale, da se oba dvojčka v svojem čustvenem življenju tako zelo razlikujeta med seboj kakor katerakoli dvojčka ljudi, ki jih vzamemo iz poljubne množice. Ena je bila omožena, druga ne, ta je bila katoliškega mišljenja, druga se je štela k neki protestantski sekli itd.

Napredok biologije bo v bližnjem času ovrgetel slednjo možnost nazora, da so ljudje enaki: neenakost bo priznana kot prirojena, narurna človeška lastnost. Najlenše se nam kaže resnično stanje v Zedinjenih državah ameriških, kjer so možnosti, da se posameznik enakomerno naobrazi, mnogo večje nego kjerkoli na svetu. Univerzalna vzgoja pa ne ustvarja enakosti; marveč kaže slei ko prvi neenakosti, ki pač sloni na stvarnih razlikah v nadarjenosti. Tam, kjer obstoji enakost izobraževalnih možnosti, ni moči opravičevati neuspehov. Ameriški selfmademan (mož-samouk) ki se je brez šol povzpel kviksu, se vidi evropskemu aristokratu neumiljen, daš je slednji nasprotni nižje stopnji kakrat mnogo bolj brezobziren, ker ve, da se

na svoj družabni položaj ni povzpel s prirojenimi sposobnostmi. Če bi bilo odpravljeno dedno bogastvo, bi bila tendenca k aristokraciji še jačja. Nekateri višjo v sedanji ruski komunistični stranki kak najponosnejše, najbistroumnejše in najbolj brezsrčne aristokracije, kar je je svet kdaj videl, prerokovanje, ki se mu sicer ne maram pridružiti.

Spoznanje o prirojeni človeški neenakosti ima nedvomno slabe strani, vendar ne verjamem, da bi moglo zadati udarec demokraciji. Nji ne preti nevarnost od tega, da prizna neko biološko dejstvo, ki ga ni moči zanikati. Morda pa bo napočila doba, ko demokratična

politika ne bo prepuščena slepi moči volilnih števil, marveč se bo naslonila na volilce, ki jim bo znanstveno priznana volilna sposobnost. Tako pojmovanje zahteva pač novih oblik demokracije, toda ni li med današnjo demokracijo in ono v starogrških občinah še daljše poti nego med današnjo in bodočo? Zakaj smemo smatrati, da je vsaka oblika mišljenja in verovanja v današnj. dobi dokončna, za vse čase veljavna, ko vemo, da ni bila nikdar v prejšnjih dobah? Ne bo li treba osnovati demokracije na dejstvu, t. j. na dejanski neenakosti človeških sposobnosti, namestu na fikciji, t. j. na veri v popolno enakost?!

Ivan Podržaj

Silvestrov večer dnevničarja Gorjanca

(Navadna kronika)

nevničar Gorjanc je pogledal na uro.

— Pol sedmih?

Položil je akt v predal. Vznemirjen. Raztresen.

— Pol sedmih?

Zaklenil je miznico. Iz navade. Nezavedno.

— Pol sedmih? je ponavljal. Glasno. Mehano drz m'sli.

Vtaknil je ključ v hlačni žep. Roka sama je segla vanj.

In kakor vsak večer: ugasil je luč, vzel suknjo, klobuk — in ni ga bilo več v pisarni.

★

— Kam? ga je ustavil na cesti hrupav glas.

Pogledal je proti kandelabru. Medla postava je zrla vanj. Globoke oči. Blede, z rdečkastimi rožami garnirana lica.

— Kam? ga je vpraševala nema postava.

— Kam? Kam? je odgovarjal nemo dnevničar Gorjanc in se premaknil.

Za oolom se je ozrl. Previdno. Skoro raj boječe. Kakor tat.

Ob kandelabru še vedno medla postava. In mrzel plinov plamenček nad njo.

★

Široka cesta. Sijaina razsvetliava. Razkošne trgovine. Bleščeči napisi. Moderna reklama. Bogata darila,

Dnevničar Gorjanc je tiščal roki v žepu. Tesno ob životu.

Kričeč napis mu je ustavil korak.

— — Novoletna darila zastonj!

Buljil je v črke. Mavričasti vrtinec luči ga je potegnil na drugo stran ceste. In mavričaste so bile njegove misli.

— Kako bo vesela! Čudila se bo! In to? In to?

— Prosim, gospod! se je oglasilo za njim.

Dnevničar Gorjanc je slišal glas, pa ni razumel. Njegove oči so obstale na drobnem napisu v kotu razstavnega okna.

— Prosim, gospod!

In Gorjanc je čital.

— — Kdor kupi pri nas za 500 ..

Čital je znova. Počasi. Premišleno.

— — si lahko izbere med tu razstavljenimi darili...

— Gospod! Zapreti moram! Prosim!

Glas za Gorjančevim hrbtom je bil nestrnen.

— To je goljufija! Varanje poštenih ljudi! Svin...

Gorjančevo navdušenje za čistost in poštenost je oglušil nagel resk roloja, ki je zdrknil navzdol in zakril njegovim očem predmet pohujšanja.

★

Spomnil se je postave pod kandelabrom. In mrzle lučke nad njo.

Hup — hup — in Gorjanc se je ustavil sredi ceste.

Tesno ob njem je zdrčal avto. Elegančno so švrknili curki ledene brozge po njegovih nogah. Ni se premaknil niti obrnil.

Pristopil je stražnik in ga posvaril. — Hvala!

Trda je bila ta beseda. Trša od stražnikove dolžnosti.

Počasi je stopal čez cesto. Ob kandelabru se je ustavil. Bled obraz je zijał iz ogledala v razstavnem oknu trgovine z zlatnino.

Gorjanc je stegnil vrat in obraz v trgovini se je podaljšal in zarežal.

Gorjanc je privzdignil glavo in pogledal kvišku. Obraz v trgovini tudi. Suh, dolg, bled obraz je strmel v plisnovo lučko na kandelabru.

★

Mlad par je hitel mimo. Zadišalo je po parfumu. Po finem tobaku. On tip — česa? Izrezan iz najnovejše mode ne revije. Ona? Kos mesa. Pol metra blaga. Ostalo kožuhovina.

— To je svet! se je zavrtelo v Gorjančevih možganih.

— In mi? Mi smo jih naredili. Ne mi. Oni za fronto! je gledal predse. Topo. Stekleno.

Gorelo je v njem, pa je bil mrzel. Tiščal je pesti in čutil kri, pa je gledal v zamrznjena tla.

★

Temno nabrežje. Zapuščeno. Samotni kostanji pred samotnimi hišami.

Iz nizke hiše z medlo obločnico nad vrati je stopil na sveže zasneženo cesto samotni mož.

Stal je pred hišo v nezapeti suknji. Gologlav. Razkuštran.

Iz zaprte večje za njim pritajeni zvoški jazz banda. Vpitje. Smeh. Razposajena popevka. Cvileči ženski glasovi.

Samotni mož je stopil bliže k bregu. Pod kostanj.

Pri kraju, prav ob robu, podprta s koli, je stala baraka. Spodaj v razpoki ledene skorje je šumljala voda.

Samotni mož ni videl barake. Ni slišal vode. Temno je bilo okrog njega in v njem.

— Tako sam? In nočoj?

Dnevničar Gorjanc se je vzravnal. Zdelo se mu je, da sliši ženski glas.

— In tako mrz! se je naslonilo nanj.

Gorjanca je spreletelo.

— Pri meni je toplo, mu je zašepetalo v uho in se ga oklenilo.

Slišal je in razumel.

Že se je bil napol obrnil, ko je posluhnil.

— Ura bije — — novo leto — — je govorilo poleg njega.

Gorjanc je napel uho.

— Mama, mene zebe!

Jokajoč otroški glas iz barake. Premražen, šibak. Zalosten. Pričakujoč.

Gorjančeva roka se je vzdignila.

— Človek? se je prestrašilo poleg njega.

— Človek! se je oglasilo v njem.

Spodaj pod njim je pljusnilo.

— Mama! Mama!

Jokajoč glas iz barake je spremljal Gorjančeve korake v temo.

PREOKRET V MODI

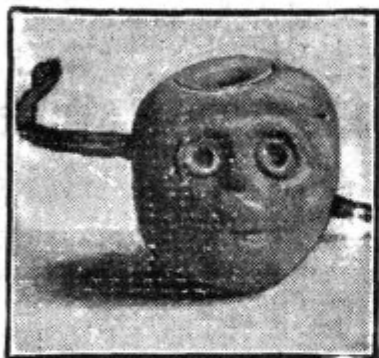
Kakor se je izvršil 1830. preokret v ženski noši, tako se obeta slična prekucija za 1930. vsaj v Italiji. Nič več ravnih in oglatih črt, pač pa plemenite krivulje. Te mode pa ne bodo vodili več sami krojači, kajti država jih bo nadzirala. Osnoval se je areopag z nazivom »Narodna fašistična zveza za oblačilni obrt«. Ta kani napeti vse sile, da osvobodí Italijanke tujih slo-

gov. Črpati misli v virih XIV. stoletja, da dobi primernih vzorcev. Številni zasnutki so že pripravljeni. Krila bodo dolga, z obilnimi draperijami. Glava bo molela iz zajetnih in visokih ovratnikov nalik cvetu iz svojega venca. Rokavi bodo segali do zapestja. Pas bo malo više nad prirodnim mestom. Pojavili se bodo rokavniki, ki bodo — vsaj pozimi — izpodrinili torbice. Vladali bosta siva in slezasta barva v vseh odtenkih.

Kdo je potegnil učenjake za nos?

Glozelske najdbe — največji skandal v sodobnem znanstvenem svetu

V vasi Glozel blizu francoskega mesta Vichy sta odkrila kmečki mladenič Emile Fradin in njegov ded nekega dne leta 1924., ko sta orala na njivi, kakor človek dolgo korito iz kamena in opke, ki je bleščalo v solncu kot steklo. V koritu sta našla zbirko »arheoloških predmetov«: lončenih posod, izbrušenih kamnov, prstanov iz kamena, koščenih in kamenitih obeskov in

Stara maska, ki so jo izkopali v Glozelu

igel, potem zbirko kosti, ki se vidijo kot človeške, maske z okroglimi očmi, a brez ust, glinene ploščice z abecednimi znaki. Ta najdba je postala v kratkem evropska znamenitost.

Prenavdušeni učenjaki — strokovnjaki so pripovedovali začudenemu svetu, da glozelski ostanki pričajo o visoko razviti civilizaciji, ki je v kamenu dobi pred kakimi 12.000 leti obstajala v zapadni Evropi in ki o nji nismo imeli doslej ne duha ne sluha. Ti »antični« predmeti, so pravili, nam nudijo dokaz, da je v sivi davnini obliudila današnjo Francijo, Spanijo in Portugalsko posebno omikana vrsta jamskega pračloveka, ki je tisoče let pred iznajditelji abecede Feničani, pošiljal svoji ljubici lončena pisma in ki je dolga stoletja pred prvimi začetki egiptске zgodovine iz bokalov napiljal izvoljenkam svojega srca.

Te vesti so, kaj pa da, izzvale izredno pozornost vsega sveta, zlasti pa

znanstvenih krogov. Toda ni ostalo samo pri tem. Pojavile so se nove teorije o začetkih človeškega razvoja. Trdili so, da so glozelski ostanki pobili toliko časa priznано mnenje, da se je omika razširila od vzhoda na zapad; narobe: po glozelskih ostankih smemo sklepati, da se je začela v južni Evropi in se širila odtod na vzhod.

Zaradi novih teorij so se vneli v učenjskem svetu hudi spori in prerekanja. Vsa znanstvena Francija se je razcepila v glozelance in protiglozelance. Med strokovnjaki, ki so priznali glozelskim najdbam pristnost in jih proglasili za 10.000 do 13.000 let stare, sta bila n. pr. profesor najslavnejšega francoskega vseučilišča Sorbonne dr. Salomon Reinach in profesor portugalskega vseučilišča v Oportu Mendes-Correa. Nasprotniki pa so vztrajno trdili, da je vse skupaj navadna sleparija.

Prerekanje je doseglo višek na zboru mednarodnega zavoda za antropologijo, ki je zasedal v Amsterdamu. Ustanovila se je mednarodna preiskovalna komisija. Leta je dognala, da je najdba velikopotezna sleparija, ki ima malo podobnih v novejšem času. To bi moralo zadostovati. Toda učenjaki niso angeli, marveč ljudje; užaljeno samoljubje se ne da niti pri njih ugnati tako zlahka. Razprtija zaradi Glozela se je po pravdoreku preiskovalne komisije še poostrila. Iz poraženega tabora so prihajali takile, v svetu stroge znanosti nedonustni vzkliki: »sleparije«, »predsodki zavidežev«, »pristranska preiskovalna komisija« in podobno. Zbog tega je nastala vrsta tožb zaradi žalitve časti in obrekovanja. Nu, naposled se je eden izmed članov preiskovalne komisije domislil pravega sredstva, da se ta spor dokončno reši: Izročil je nekatere predmete kemiku Edmondu Bayleju, da jih kemično preišče. Izsledke njegovega raziskovanja glozelske najdbe je bil nedavno objavljen:

Bayle je preiskal dve lončeni ploščici s »pismenkami«, ki naj bi bili dokaz, da se je človeštvo že pred 10.000 leti naučilo umetnosti pisanja. Star je mi-

kroorganizmov v glini ene teh ploščic je takoj dokazalo, da lesta ni mogla biti žgana. Potemtakem pa ni mogla dolgo ležati v zemlji, ker bi sicer morala nujno razpasti. Druga ploščica se je jela drobiti, ko jo je Bayle počasi oblival z vodo; če ji je voda škodovala že v tako kratkem času, kako naj si mislimo, da bi mogla toli krhka ploščica deset tisoč let kljubovati vsem razkrojevalnim vplivom?

nes štiri franke vstopnine za ogled »glozelskega muzeja«.

Nastane vprašanje: Kdo je zakopal glozelske ostanke in čemu? Ali si je kdo dovolil neokusno šalo, ali pa je to sleparijo povzročil eden izmed Fradinov, da jo izkoristi v svoje gmotne namene?!

Tako newyorški »The Literary Digest«.

»Predzgodovinske« najdbe v Glozelu

Bayle je potegnil iz koščka gline majhno vlakence trave in je dognal pod drobnogledom, da so bile vse staniče nedotaknjene. Če bi ploščica res ležala stoletja v zemlji, bi bilo to povsem nemogoče. V drugi ploščici je bil odkril drobce nekake niti, ki je bila barvana z anilinsko barvo; lesta je keramičen izdelek, ki je bil iznajden stoletja pred 20. stoletjem!

Ko so Fradinovi, očitno prav brihtni kmetje, spoznali, da vsa sleparija najde med nekaterimi učenjaki svoje zagovornike in učene razlagatelje, so odkrili še dva »groba« s podobno vsebino. Vso to »starinsko« ropotijo so razmestili po eni izmed svojih revnih hiš in Emil pobira še da-

Podobnih, dasi morda manj važnih in le za ožji krog pomembnih mistifikacij je bilo izvršeno že precej. Spominimo se n. pr. češkega spora za kraljevodvorski in zelenodvorski rokopis. V glozelskem primeru so hoteli mistificirati vse človeštvo in osramotiti vso znanost, v češkem primeru pa je hotel Vaclav Hanka, ki je baje dal zakopati v zemljo rokopise s pesmimi o davni češki preteklosti, mistificirati češki narod. Samo, da je bilo Hankino stremenje nekoliko plemenitejše: najdba »starih« rokopisov je imela koristiti češkemu narodnemu preporodu in utrditi češki sloves pred Nemci, češ, narod, ki ima tako staro slovstvo, je kulturno enakovreden nemškemu. In res

se je znatna struja narodnega gibanja naslonila na te rokopise. A kmalu je nastal težak spor, ker so nekateri zaželi dvomiti o njih pristnosti. Dokazi teh dvomljivcev so bil tako prepričevalni, da se močno čudimo, kako so se mogli toliki izobraženi ljudje zavzemati za nje. V znatni meri je vzdrževal bajko o pristnosti teh rokopisov strah, da bo prizadeto češko rodoljubje, če se pove resnica o »narodni svetinji«. V boju zoper rokopise se je najbolj odlikoval sedanjí prezident češkoslovaške republike T. G. Masaryk, ki je

učil, da narod ne sme graditi svoje kulture na slepariji in laži. Zaradi tega so ga listi psovali z »narodnim izdajalcem«. V ogorčenih sporih in časniških bojih, ki so imeli velik vpliv tudi na politično življenje, pa je ostal Masaryk s peščico svojih pristašev zmagovalec in njegovo geslo »Resnica zmaguje« je danes geslo vsega prosvetljenega naroda.

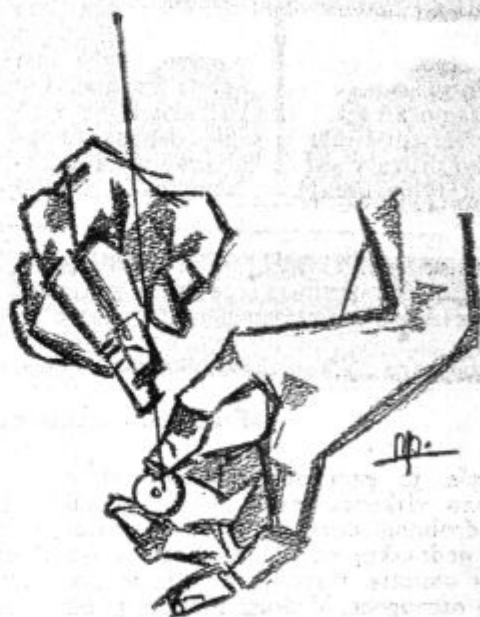
Tako nas gloze'ske mistifikacije spominjajo tudi nedavne češke preteklosti.

Tvoja ura

Z vprašujočim pogledom ošineš naglo njen obraz in pričakuješ od nje v odgovor točnega časa. Z njene hladne, na videz neživljenske številčnice pa ti zabliška v odgovor vprašanje: Veš li, kdo sem jaz?

Kaj je ura? Visoke, ozke tvornice, široka okna, drugo blizu drugega, mnogo, mnogo, svetlobe; nič kadečih se dimnikov, nič hlapov, nič prevažajočih vagončkov, nič prahu in rje, nič bijočih kladiv in delavnic za matice, nič lep za materijale in voz za premikanje; — samo rahlo, daleko brnenje strojev in jermenov, drugače tišina, mir. Seveda, če stopiš v tvornico, boš najprej nalezel na brnenje strojev, na žvižgačje pasove ob stropu, na bijoče, šklopetajoče naprave. Na stružnicah leži vsepovsod polno medenastih opilkov, stroji za matice udarjajo luknje v medene in jeklene plošče. Ampak to najdemo tudi v drugih industrijah, še celo mogočnejše, prepričevalnejše. Toda potrpi. To tukaj še ni delo za uro, ampak zgolj priprava nanjo. To je grobo, mehanično delo. V prvem nadstropju se slika docela izpremeni — tam postane že tišje, zakaj stroji se tukaj napajajo z oljem. Tu je delavnica, ki izvršuje precizno delo — saj gre čestokrat za delce milimetrov. Tu in spodaj pa ustvarjajo mošje v enakomernem taktu pojočih strojev. Strežajo jim ljudje, temno pa diktirajo oni, stroji. Tam daleč, kjer se zliva luč skozi široka okna na prestore, ki so odmerjeni za delo, pa sede delavci in delavke drug tesno poleg drugega in delajo v strnjениh vrstah, komolec ob komolecu, miza ob mizi. Pred vsakim stoji majhen ali najmanjši stroj,

In v tesnih dvoranih tam zraven, tam že ne žvižgajo več transmisije, tam se gibljejo samo še roke in najfinjši instrumenti. Večinoma so ženske, ki sede v dolgih vrstah, za steklenimi stenami in katerih mize so tako visoke, da

se jim brada dotika plošče. V tej mučni, v tišini razločiš samo še dihanje in tiho pženje z orodjem. Vse se zdi, kakor bi globoko opazovale predmete. In če se skloniš nad enega ali več sto hrbtov, kaj vidiš? Roke, nič drugega kot roke se pregibljejo in dotikajo na manjših delcev.

En tisoč šest sto petdeset prijemov je potrebno, da se napravi iz materijala, da

ki pride iz tvornice, tvoja ura, tvoja »švicarka«. Gotovo se čudiš tej fantastični razdelitvi dela. Stvar zahteva orlaško organizacijo, kaj ne? In medtem ko gledaš ti šrevilo, motrim iz roke. Nad en tisoč šest sto rok si podaja uro v roke in nobena ne ponovi prejšnjega pregiba, vsaka napravi nekaj novega. In vsaka računa na naslednjo ter skuša v najmanjšem zbrati največjo moč. Moške in ženske roke, blede in rjave, mlade in nezne, stare in veje, žuljase in bradavičaste. Roke, ki jasno kažejo sledove skrbi in trpljenja, takšne, ki se po delu sprostiti v zadovoljškini in takšne, ki bi se rade razklenile, da bi sprejele dar zasluženega miru; roke, ozke in vitke, ki se bodo na večer sklenile. In zopet roke, ki so lahkomiselnice, igralske, košlene; druge zopet surove, takšne, ki grabijo skupaj in popadajo plen kakor klešče, pa zopet zaprte, mirne, neodločne in trudne, lene roke. Na stotine, na tisoče vrst je vseh teh rok in vsaka govori svoj jezik; vsaka ima svojo usodo, ki jo skriva v sebi.

In vse te roke so žive, vsaka ima svoj utrip, svojo posebno vročino, vse imajo živce in kri. Vse ustvarjajo v tisočerm ritmu in segajo na las natančno druga v drugo kakor zobovje kolesja tvoje ure ter ustvarjajo delo, tako majcono, da ga lahko dekle pokrije z enim samim prstičem. Človeške roke ustvarjajo, človeški prsti so tukaj na delu. Dih zastaja, srce mora mirovati, da ne vneliva noben nepravilni udarec na najmanjši obrat instrumenta, zakaj to, za kar gre, so tisočinke milimetra. Ustvarja se precizilski instrument, nekaj docela nasprotnega od srca, tudi srca delavke za ure.

Ali zdaj razumeš, kaj je ura? Ampak ti si gledal delavki samo na roke. Pogledaj ji še v obraz! Njeno desno oko je oboroženo s povečevalnim aparatom. Ročaj te naprave se polzasto vije okrog njene glave. Delo pa je treha gledati linearno, saj gre za točke samo v posameznih položajih. Plastično gledanje dveh oči se mora izločiti, tukaj velja zgolj p'animetrično gledanje. Kakor kmetičasta prišlica prodre povečalni žarek skozi steklo ter vodi reko in napravo. Dela prstnih koncev ne more s takšno točnostjo opraviti noben stroj. Tu pogledaj, kako je obešena tehtnica, kako se tam naravnava sidro! Resnično, tudi najpreciznejši stroj bi bil prepovršen za to delo in samo približen, premočilen, neshljud. Da se mrtva naprava obudi k

življenju, za to so potrebne človeške roke, človeške oči, človeška srca. S kakšno pobožnostjo, kakšno nedopovedljivo koncentracijo se tu pripravlja na tisoče kosov razdeljen izdelek te industrije! Kako čista in bogata je ura!

Gledaš na uro? Ne teče več natančno, polastne so se je človeške muhe, da bezija in noče naprej več v starem tik-takanju, noče ti več kazati časa kakor poprej? Ali veš, zakaj? Oko, ki je imelo opravilo z njo, je bilo samo za sekundo kalno, mogoče je premočno trenilo, ali pa je utripnilo srce, ker je vročično zadrgetal živec. Mogoče je tudi kakšna mišica zatrepetala o nepravem času na prstni brazdnici. Nekje med temi tisoč šest sto prijemi je človeka genilo veseje ali žalost — in to je že bilo dovolj, da se je uri pokvaril tek.

Ampak še ni vse pri kraju. Na koncu, tam, kjer se nehajo dvorane za delo, se odpro nove sobane. V svetlih celicah, v samotni sede posamezni ljudje kakor menihi. To so izvolenci, sedeči v klavzuri, ki opravljajo posebno delo. Tu se vrši začnina preizkušnja ur, zaključni izpit za zrelostno spričevalo. Preizkušujejo se ure za morjeplovce in letalce, ure, ki morajo biti tako urejene, da merijo vsako stotinko sekunde natančno.

Zdaj tudi veš, dravi moj, ki čitaš te vrste, zakaj ne gredo vse ure enako. Dela, cem za ure se noče po zaunem žvižgu sirene različnega očmora. Nekaterim se ljubi mir, zlasti tistim, ki so telesno naporno vpreženi in se pri delu izčrpajo. Drugi si zopet želijo telesnih naporov. Enim se hoče po tišnji gibanja. Ti hočejo ven iz sebe, hočejo g-

dati, prijemati pestre reči tega sveta z obema rokama, hočejo besede, potovanja, petja in pregibanja.

Tvoja ura je človeško delo in ti kaže minljivost stvari. Polagoma, počasi prede tvojo življensko nit, odvijajo in meri tudi tvoj čas. Poglej ji torej v obraz, saj upam, da zdaj veš, kaj je.

Beg v Nirvano

Opij! Kužni dih spremlja to besedo, ki razkroji in zastrupi vsako življenje, ki se ga loti. Tam kjer zavlada, se skrčijo cvetoči ljudje v suhe okostnjake z ugaslimi očmi in tresočimi se kretinjami. Neizmerno je trpljenje, ki ga je prinesel človeštvu opij. Kakor škorpjon se vihti nad njim, čeprav povzroča nepopisno blaženost, ki spada skoro gotovo med največje užitke, kar jih človek lahko občuti.

Težnja in želja po stopnjevanju in poglobljenju užitkov je tako stara kakor človeški rod. Vsak rad poživi enoličnost svojega dnevnega življenja z umetnimi dražili. In ta pohlep po užitkih stori, da sega človeška roka po najrazličnejših omamnih sredstvih. Alkohol je med njimi še navedolžnejši in najstarejši, vsi drugi so mlajši, a tudi opasnejši. Indijane na priliko žveči list koke in si s tem preganja občutek utrujenosti in lakote. Malajec se omamlja s hlapovi konopljinega semena, prednji Azijec jemlje hašiš, Kitajec in Indijec se zastrupljata z opijem. Toda nikar ne mislimo, da so ti strupi privilegij eksotičnih ljudstev! Kaj še! Čarobne in čarovniške pijače srednjega veka niso nič drugega nego prekuhavanje naše domače rastline, bičja ali ločja, volčje jagode in svinjske dušice. Vsi ti strupi dajejo očesu videz nečesa »začaranega«, skrivnostnega, strašnega in dražljivega hkrati. Podoba je, kakor da takšno oko vidi, sluti in uganja stvari, ki so drugim ljudem nedostopne. Te pijače so često izzvala blazne prikazni v toliki meri, da so žrtve zapadle popolni blaznosti. Dogaňalo se je, da so ljudje potem pred sodniki trdili, da so bili v zvezi s hudobcem. Dohršen del čarovniških zmed, te duševne kuge srednjega veka gre na račun mamil (Opozorimo čitatelje na veliko razpravo dr. Vl.

Travnerja o čarovniških procesih, ki je izhajala v »Življenju in svetu«.) In izpričano je, da vsebuje že naša volčja jagoda strup atropin, katerega nekaj miligramov zadošča, da popolnoma upropasti živčevje in pamet človeka.

Vsa ta mamila spadajo med alkaloidne, kamor prištevamo tudi nikotin, ki ga daje tobak. Tudi kokain gre v to vrsto. Vendar je med vsemi zavzel odločilno in prvo mesto opij, ki se pridobiva iz še nedozorelih makovih glav. Če narežemo takšno glavo, se pocedi iz nje mlečnat sok. Tega odpraskamo in posušimo. Pri tem opazimo, da v barvi potemneva, dokler ne postane končno rjavočrna. To je pravi opij. Že od davnih časov je znan kot pomirjajoče, bolečine omejujoče in uspavalno sredstvo. Kot mamilo je razmeroma mlad. Mnogi mogoče niti ne vedo, da se je začel opij uživati na Kitajskem šele v drugi polovici 17. stoletja. Posihmal pa se je naglo širil in danes ga smatrajo za velikansko zlo in oviro življenja. Kitajska je klasična dežela opila in dve tretjini kitajskega prebivalstva mu je podvržena. V Indiji je nekoliko boljše, a tudi tam se kuga vedno bolj širi. A kogar ta demon napade, ga ne izpusti orej, dokler ga do kraja ne stre in uniči.

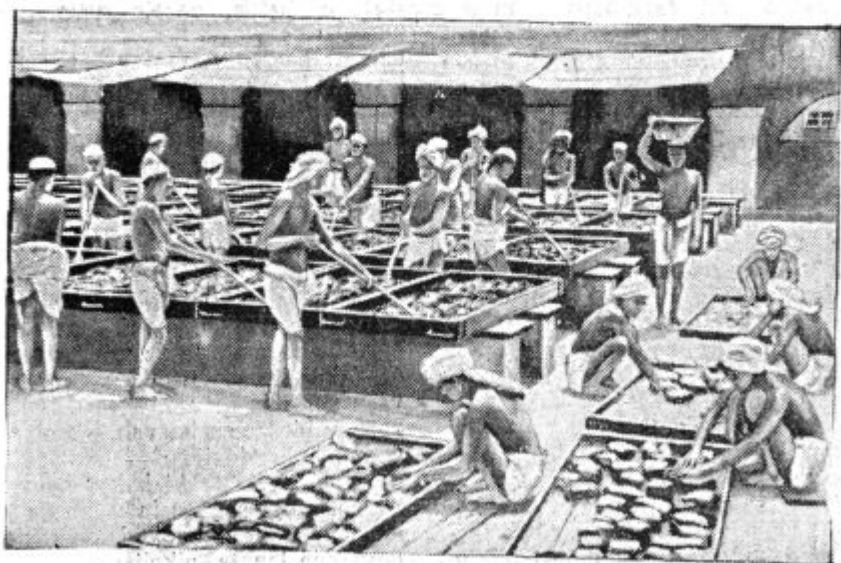
Uživalec opija, bodisi da vdihava njegove pare ali pa da ga uživa takšnega kakor je, začuti čudovito sproščenje vseh skrbi in brig. Življenje se mu prikaže v bleščečih barvah. Resničnost se vedno bolj oddaljuje — tako dolgo, da postanejo udje težki kakor svinec. Takrat nastopi snanec in v snanju se kadilcu opija prikazujejo fantastične slike dovršene lepote, nikoli prej znane erotike tako plastične in resnične, tako predstavotvorne, da more žrtev opija jedva ločiti resnico od domišljije. Šele zdaj razumemo, čemu žrtvuje kitajski

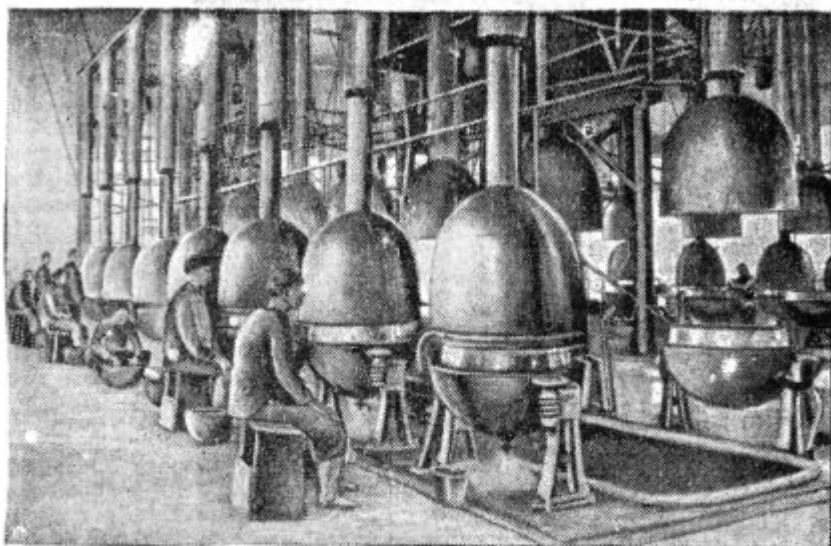
Pogled v opijsko beznico v kitajskem delu New Yorka

kuli svoje zadnje novce v kadilnici opi-
ja. Na umazani podlagi zadremlje, zaspi

in pred njegovimi drugimi očmi se ...
vija življenje v nepopisni krasoti. Nje-

*Tovarna opija v Patni — Spredaj se vidijo za pest debeli izdelki, pripravljeni
za trgovino*

Predelovalnica opija na Formozi

govo življenje se izpolni s čudovitimi sanjami. A spanec ne traja dolgo. Ko se žrtev opija prebudi iz sna, zro njegove oči togo, kakor izza zavese. Dihanje postane naporno, korak se opoteka. Kmalu začuti v udih novo ubitost in utrujenost, ki je ne more pregnati drugače kakor na ta način, da se vnovič povrne k svojemu zlu. A navadno se zgodi, da prejšnja doza ne zadošča. Treba je porcijo povečati, da ne izostane učinek. In tako začne opij razkrajati

svojo žrtev ter jo dovede na rob groba. Smrt nastopi predčasno in mrlič leže v zemljo izmozgan kakor senca.

Odkar se je to zlo udomačilo na svetu, se je začel tudi boj proti nemu. Ta je čisto naraven proces, kajti človek se upira temu, kar ga uničuje. Opij lahko uniči cele narode, iztrebi ljudstva, opustoši dežele. Zato je kitajska vlada leta 1820. zabranila uvoz opija. Ta ukrep je bil v prvi vrsti naperjen zoper Anglijo, ki je izvažala iz Indije, dežele opija.

Uživanje kokaina

vsako leto pet milijonov kg tega mamila na Kitajsko. Seveda so Angleži pri tem zaslužili nepopisne vsote. In prišlo je do znanih vojn, ki jih je sprožil opij (1838) 42. 1856 (60). Te letnice so za večno zapisane v sramoto Angliji, zakaj rodile so za posledico to, da je morala Kitajska preklicati zabrano uvoza. Anglijo torej zadene velik del odgovornosti, da je kitajsko ljudstvo danes podvrženo uživanju opija, ki zastruplja ves narod. (Glej članek »Raj izgubljenih na Kitajskem« — »Življenje in svet«, knjiga 5, str. 143.)

Toda s tem še ni do kraja izčrpana odgovornost širjenja opija. Zakaj problem opija že davno ni več samo kitajski problem. Njegov pomen se je razširil. Ta kuga je že davno segla preko kitajskih mej in se je udomačila tudi na Angleškem in v Severni Ameriki. Poraba opija je naraščala, ko so začeli iz njega izdelovati čiste snovi. Opij namreč ni nobena kemično komplicirana sestavina, marveč združuje približno dvajset strupov. Omenjamo kot najopasnjšega morfin, ki mu napačno pravijo morij, daje kodein, tehain, papaverin, narkotin in narcein. Ti so najvažnejši. Tudi v zadnjem času mnogo zlorabljeni heroin je bistveno sestavni del opija in se pridobiva iz njega. V vseh imenovanih snoveh je opij v večjih ali manjših količinah in res. zadostuje že stoti ali tisoč del grama teh snovi, da nastane v človeškem telesu reakcija. Te ekstraktivne snovi opija, katerim se je v novejšem času pridružil še kokain, so se uvedle že v vseh državah na svetu. V ameriških Zedinjenih državah potrošijo za mamila nad milijardo dolarjev letno! Posamezna evropska vele-mesta so takisto hudo prizadeta. Znano je, da imajo policijska ravnateljstva v večjih krajih sezname oseb, ki so podvržene uživanju teh strupov. To ni nič posebnega, saj je splošno znano, da se iz teh ljudi rekrutira lep del bolnikov za blaznice in druge sanatorije. A dočim se opij vedno bolj širi v Evropi, je začela njegova poraba na Kitajskem zadnje čase pešati. Zato pa se onajajo Kitajci z drugimi mamili, katerih učinek ni nič manj strašen od opija. Lahko si mislimo, da se razpečevanje teh strupov vrši s pomočjo in sodelovanjem tiliotapcev. Statistike pa kljub temu dokazujejo, da se v Ameriki porablja naravnost neverjetne množine heroína.

Človeštvo pa je medtem skoro brez obrambe izpostavljeno mamili in skoro nihče se ne gane, da bi storil kaj zoper mamila. Sicer je bila l. 1912. v Haagu podpisana nekakšna pogodba za bojkot opija, ostala pa je samo na papirju. Sgnaturne države versailske pogodbe so pred desetimi leti sklenile, da bodo pogodbo obnovile, a doslej je ostalo vse to le pri besedah. In sploh, kaj morejo koristiti takšne pogodbe, če proizvajajo že razmeroma majhne države takšne množine opija, da se človek prime za glavo, kadar bere številke. Jugoslavija, n. pr. proizvaja letno pol milijona kg opija — zdravniška potreba za ves svet pa znaša letno komaj 6000 kg. Potem se nikarimo čuditi Indiji, ki izvozi vsako leto 5 milijonov kilogramov opija na Kitajsko! Diplomatska lažnivost se ni nikjer jasneje pokazala kakor v tem primeru. Nihče ne stremi po omejitvi prodaje opija. A kaj pomeni trgovina s tem predmetom, o tem nas lahko pouče številke. Samo pri eni toni opija se lahko zasluži milijardo francoskih frankov.

Na vrata pa trka čas, ko se bo treba zoper opij in mamila začeti z vse drugačnimi sredstvi, kakor so bila doslej v rabi. Mamila so napovedala ofenzivo vesoljnemu človeštvu in delujejo na to, da se zvrnemo vsi skupaj v propad. Treba se bo torej oprijeti protiofenzive in zastaviti boj s prav tako energičnim bojem, kakor ga vojujejo proti nam mamila.

IZVOR ČLOVEŠKEGA RODU

Rockefellerjeva ustanova je podarila 500 tisoč dolarjev za ustanovitev znanstvene eksperimentalne postaje o poreklu človeštva. In sicer v okolšju Oranžnega parka na Floridi. Vodstvo podjetja je prevzela univerza v Jaleu, ki bo napravila podroben načrt za proučevanje opic, šimpanzov, goril, orangutanov in sličnih živali, da se razrešijo nekateri problemi glede človeškega postanka. Učenjaki bodo zlasti gledali na to, koliko vplivajo dednost, okolica, različne življenjske prilike na normalni razvoj posredca. Profesor Angell, najodličnejši strokovnjak v Jaleu, je izrekel mnenje, da bodo študije zatrdno rodile mnogo zanimivih opazovanj v tem perečem vprašanju. Človeške opice pa ne bodo zaprte v kletkah, ampak se bodo svobodno šetale po odkazanem prostoru: stem se sami po sebi odločijo elementi, ki so jih umetno uvedli v obširni problem.

Marcel Sauvage

Tednik »Gringoire« je prvič podelil slovesno nagrado 15.000 frankov za najboljše povelistično zbirko. Jury, 21 uglednih književnikov, je prisodil odlikovanje Marcellu Sauvage-u za *Le Premier homme que j'ai tué*, 21 povesti in portretov. Avtor, rojen 26. oktobra 1895 v Parizu, se je pripravljaj za profesorski izpit, kar ga je potegnil vojni vrtnec vase. Dvakrat ranjen, enkrat zastrupljen s plinom, je dve leti boľoval, nato so ga izpustili v občansko življenje ob težki uri: čez dan je bil uračnik, zvečer pa slavec. Izdal je tri snopce pesmi: *Brazgotine*, *Pot v avtobusu*, *Kirurg rož*, a moral se je iti zdraviti na jug. Za Knjigo srečanj je dobil 1924 Blumenthalovo ustanovo, ki mu je omogočila polovanje po Italiji. Vrnivši se v Pariz, se je posvetil novinarstvu, kjer je čisto priredil obširna časnikarska poročila iz Tunizije in severne Afrike. 1927. je priobčil novo plaketo verzov: *Libre Echange*, razen tega še *Poèmes du temps*, razpravo o izvoru sodobne poezije. Z uspehom so igrali njegovo trodejanjo *Un Homme seul*.

Najnovejše delo, *Prvi človek*, ki sem ga ubil, je niz različnih pripovedi, od tragične istinitosti do fantastične zamišli, vmes celo novinarski članek. Veže jih kronološka nit: avtorjevo življenje se zrcali iz njih. Iz večine gleda v tej ali oni obliki smrt, tako da sem se nehoti spomnil neke Funtkove zbirke. Poleg tenkoumne čutiljivosti razodeva pisec izreden dar za podobe, n. pr.: »Škrjanec se dviga in poje, tako visoko, da ga je samo še ptičja piščalka spomin, čisto majhna zračna godba na vrhu neba...« (66). »Kobila se kadi iz bokov in nozdri... nalik ognju, ki se noče razgoreti.« »Noč bo kristalna, drhteča, krhka liki steklo pri svetiljki« (73). »Grobovi vojakov v vodoravnem pozoru« (93) itd. Ugaja mi zlasti prva polovica, zelo zgoščena po slogu, malone telegrafskem. Prve tri stvarce so vojni motivi. Naslov je posnet po uvodni črtici, ki nosi geslo: »Velike opice po afriških gozdih, tigri po drevensih rogovilah globoko v Indiji, jaz dvajsetletnik vam nimam kaj zavidati... Ubil sem človeka čigar mrtvašnica se nadaljuje v sredi mojega žitja: mrtvec, ki noče izliti in ki ga ne morem več ubiti. Leži preč mojih 20 let. Odlej krvavi po vseh mojih spominih.« — V naslednjem podajem kolikor toliko zaokrožen odlomek iz črtice *La mort de Jules Morin* (45 do 48).

✱

Vsi častniki razen Julesa Morina so onesposobljeni za boj ali ubiti. Divizijsko poveljništvo je poslalo neizprosne ukaze. Še pred nočjo je treba osvojiti, zavzeti po vsaki ceni vas, kamor so se Nemci v naglici umaknili in kjer se krčevito drže. Čete naj se menjajo šele te-

da, če bi utrpele 60 odstotkov izgub. Vsak upor se bo na mestu kaznil. Ojačenja, taboreča po krivinah okoli Combessa, se pod zaščito noči napotijo v prve vrste.

Jules Morin, podporočnik 350. pešadijskega, je prevzel poveljstvo nad četami.

Selo, osvetljeno z nasprotno lučjo, ne daje nobenih znakov življenja.

Kleče za grbino zemlje, gleda Jules Morin na uro. Med zobmi drži piščal, v desnici pa samokres.

Mahoma šine pokonci, zabrlizga na vso sapo. Z iztegnjeno roko kaže na vas, ležečo kakih 1800 m pred njim. Dva piska, potlej pa trije drugi odgovore njegovemu v strašnem molku, ki je nastopil za truščem topovske priprave. Razkropljeno moštvo vstane, se zakadi, pade sceloma po dve sto metrih.

Podporočnik je še vedno nekaj korakov pred njimi...

Dvigne se drugič... Za pet sto metrov se pomaknemo naprej, neznanska razdalja, ne da bi se na sovražni strani kaj genilo. Na tretji Morinov žvižg se Saily-Saillisel predrami. Vrsta strojnje zaprasketa na robu sela, točno dve minuti. Krožni zamah s koso traja dve minuti.

Francoska črta, ki se je bližala, telebne na tla.

Jules Morinse takrat pred svojim moštvom vzorne z vsem životom.

Svinčenka mlaskne, ena sama, pa mu prebije trebuh...

Podporočnik obstane pokonci, nepremično. Kri curlja ob sohi poveljstva.

Zamižal je, izpustil svoj revolver, a z zobmi škriplje in vztraja. Še stoji. Potem se opoteče, se zgrudi na kolena, z dvignjeno desnico. Roka mu išče neke zaslonbe, opore v zraku. Skrčeni prsti mu drsajo po vzdušnem zidu, zaman zahtevajo kakšne hrape od neba, da bi se zomet vzravnal.

Zatem se sesuje na levo plat z zamolklim stokom, v krvavo lužo. Desnico pa še zmeraj moli kvišku. Prsti se mu vhaajo živijo, govorijo.

Jules Morin se polagoma pogreza v smrt, v nastopajočo noč Trdovratno izteza svojo desnico nad blatno zemljo. Moštvu daje znamenje. Toda vsi nosilci so poginili pod zapornim ognjem.

Vojaški zdravnik in njegov bolničar sta zlekujena na nekem pobočju — zadušena.

Jules hrope.

Senca njegove obupno dvignjene roke se meša z nočnimi sencami. Prsti se

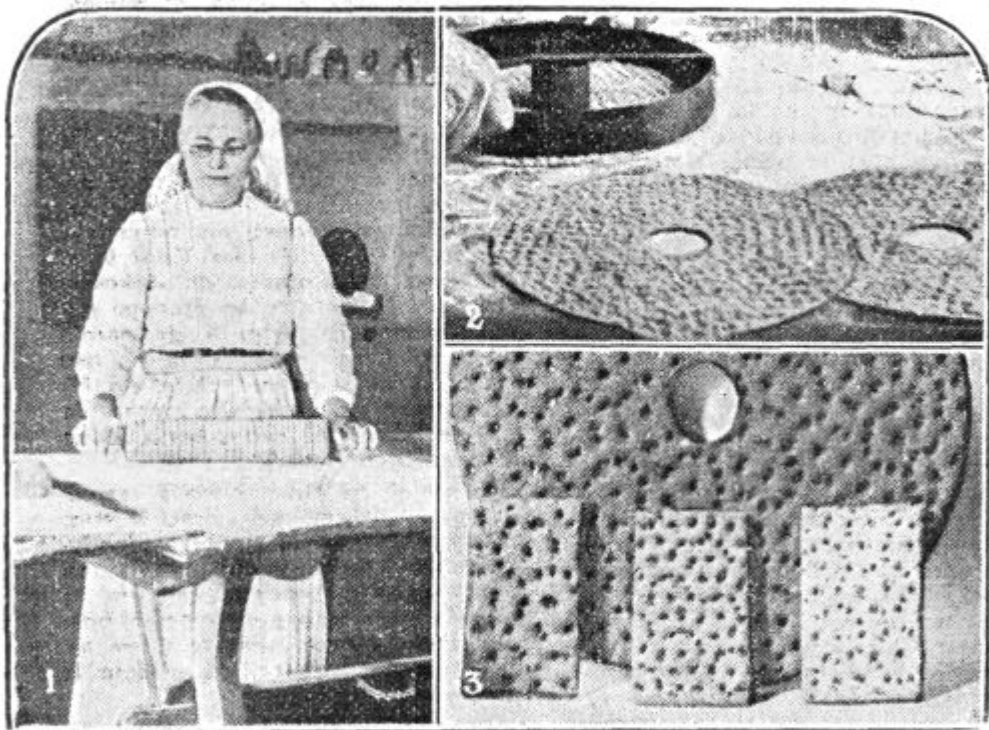
mu izteerajo. Na enem med njimi se vidi ob zadnjih obleskih dneva, ob daljnih zubljihi požarov svetel zlat prstan, zlat vernik, na katerem živijo poslednji odsevi sveta.

D. A.

Alkohol na Švedskem

Letos je po petnajst let trajajočem predsedništvu odstopil predsednik švedske alkoholne centrale dr. med. Iwan Bratt. Neki vodilni švedski list je o tej priliki pisal, da je javnost sprejela njegovo demisijo še z večjo po-

dežela nahajala pred resnimj odločitvami. Za velike splošne stavke l. 1909. je bil v vsej deželi prepovedan alkohol in prepoved je izpadla nad vsako pričakovanje povoljno. »Ulice so do-
bile čisto drugačno lice.« Koliko žena

1. Švedska kmetica valja testo za kruh, 2. Švedski kruh v obliki prepečenca, 3. Prepečenec razrezan na kose

zornostjo nego istočasni odstop vlade. Na prvi pogled se je zdelo, da se veselijo njegovega odstopa v enaki meri izraziti prijatelji alkohola in njegovi sovražniki. Ti in oni so pač mislili, da je slednjič le izvrtana luknja v sistem, ki je pripravil vsem mnogo bridkosti. Odkod to čudno razpoloženje?

Dr. Bratt je vzel alkoholno politiko Švedske v svojo trdno roko, ko se je

je kljub skromni stavkovni podpori imelo več sredstev za preživljanje, kakor v normalnih časih! Močno abstinenco gibanje je tedaj izkoristilo ta dogodek tako spretno, da so videli že zgoraj in spodaj, kako se bliža splošna trajna alkoholna prepoved. Neuradno poskusno glasovanje je pokazalo v vsej deželi večino za prepoved zauživanja alkohola. »Prepoved se je bližala kakor

usoda.« Ker so postali na kmetih zaradi zabrane žganja iz l. 1859. zelo trezni, so videli vsi nasprotniki alkohola, da se bližajo smotru z naglimi koraki.

Dr. Bratt je bil tedaj praktični otroški zdravnik in član velikega mestnega sveta v Stockholmu. Bil je edini, ki si je upal dvomiti nad stvarjo ter se zoperstavil takšni izvedbi. Predvsem pa je napravil načrt za pomoč, ki je čisto nepričakovano rešila ljudsko gibanje in odtegnila deželo za delj časa tveganemu poizkusu, za katerega še ni bila zrela. Švedska je bila takrat še daleč za Norveško, ki je uredila to reč med svetovno vojno.

Bratt je pripovedoval iz svojih zdravniških izkušenj, kako resne so škode, ki jih povzroča zauživanje alkohola. Dokazoval je, koliko gorja napravi alkohol ljudem s tem, da jih ne ščiti pred boleznimi in kolika je gmotna škoda, ki jim jo prizadene. Pokazal je vso nezmisljenost in nemoč dotedanje alkoholne politike, ki jo je uganjala država. Ta politika, je dejal Bratt, je samo veselja, če država pri konsumu alkohola mnogo zasluži, ne misli pa, kadar na ogromne izgube, ki jo prinaša in na sredstva, s katerimi je treba te vrzeli zamašiti. Z veliko ostroumnostjo je tudi pokazal, kakšna je razlika med začasno prepovedjo alkohola, ki je prišla čez noč zaradi stavek, ko so bila sredstva za preživetje skrčena, in med trajno prepovedjo, ki čisto se normalnih časov in razmer, ko cvete tajna trgovina in ima vsakdo možnost udeleževanja v vsaki zaželeni smeri. Povedal je merodajnim činiteljem v brk, da bi v takem primeru svoj lasten ukrep bridko obžalovali in sami podpirali tihotapstvo z alkoholom. Na Švedskem, ki ima razprostranih gozdove in jako razčlenjeno nabrežje, je takšna reč težko izvedljiva. A nomenklatura Brattove akcije je obstojala v tem, da je hkrati stavljal praktični protipredlog, ki je postal predmet javnega razpravljanja. Predlagal je sistem individualne kontrole.

Ta misel je tako prišla, da so Bratta kmalu potem poverili s poskusom tega postopka v Stockholmu. In kmalu nato je sledila zgodba švedske prestolnice vsa dežela. Po predlogu dr. Bratta so bili samo tisti upravičeni kupiti žganje v prodajalni, ki so imeli tako zvano »čekovno knjižico«, najboljši razširjeno knjižico na Švedskem. Žganje na Švedskem se namreč ne pije v piv-

nica, ampak doma. Ampak količina žganja, ki si jo lahko družina nabavi, je omejena. Kdor reflektira na »čekovno knjižico«, mora izpolniti prijavo, v kateri stoji natančni podatki o njegovi družini, njegovem zaslužku, najemninah in o plačevanju davkov. Šele če oblast te podatke potrdi in pohvalno oceni, sledi izdaja »čekovne knjižice« in pripomba, koliko žganja sme lastnik kupiti. Najvišja mera pa znaša štiri litre na mesec za družino oziroma za »čekovno knjižico«. Nekatere pokrajine so znižale količino na tri, odnosno na dva litra. To se zdi mnogo, ampak če pomislimo, da na Švedskem ni dobiti nikjer vina, in da je tudi pivo, ki se toči, skoro brez alkohola, ni mnogo. Kdor v pretečenem letu ni plačal davkov, vohče ni dobil »čekovne knjižice«. Kdor pa ima veliko družino, ne dobi dovoljenja za večjo količino žganja, pač zategadelj, da lahko obrne denar v prid drugim, potrebnijim rečem. Kogar zasačijo pijanega, je za prvo kaznen prikrajšan v meri žganja; če pa se pijanost ponovi, mu odtegnejo knjižico, in to za delj časa. Kdor še ni 25 let star, nima pravice do »čekovne knjižice«. Za zadrug se predpisi nekoliko ohlajnejši. Kdor n. pr. naroči obilen obed, ima med 14 in 17. uro pravico do šilca žgane pijače, od 17. do 21. ure pa do dveh čašic žganja. Ta pravica je odprta na račun tistih, ki so svojo knjižico izgubili.

To vse se prijetno sklada z razmerami na Švedskem in dr. Bratt je stari gotenburški sistem pozivil z individualiziranjem. Kajti omejiti porabo alkohola z javno prodajo, odnosno z omejitvami na gotove ure, pomeni udariti v vodo. Zmerni pivci se s tem samo razdražijo, pijanci pa pridejo le lahko na svoj račun.

Načrt dr. Bratta se je obnesel, čeprav je pokazal neke pomanjkljivosti. Ljudje, ki potujejo po Švedskem, se pritožujejo čisto, da ne morejo dobiti kapljice pijače, če ne naroče tedaj. Pri nas je seveda obratno. A vendar se je stvar v celoti obnesla. Zakaj navzlic vsem omejitvam na eni in svoboščinam na drugi strani ni nadzor alkohola v nobeni evropski deželi tako natančen in podvržen tako strojim uvoznim ukrenom kakor na Švedskem. In dobro so storili tisti, ki so potisnili navzdol visoke cene za žgane pijače. Na ta način so ubili tihotapce žganja. Individualna kontrola pa je postala lažja.

Bratt je pokazal pri tej organizaciji tudi velike komercialne zmožnosti in po njegovih predlogih organizirana kontrola služi za vzor dobro uspeva. Čega javnega podjetja, ki vrh vsega solidno daje državi to, kar je njenega. (Na žalost doseže ta vsota še vedno 2 milijardi državnih prihodov v naši valuti.)

Če je dr. Bratt zdaj odstopil, ni storil to zaradi tega, ker si želi miru in pokoja. Nasprotno! Francoske tvornice so ga pozvale v Pariz, kjer bo prevzel mesto njih voditelja. Na Švedskem pa bo ostal blagoslov njegovega dela vsem v spominu: število pijancev se je z njegovim sistemom skrčilo. Tudi poraba alkohola je močno padla. Gospodinjstvo si je zaradi prisilne štednje opomoglo, blaznice, ki so jih prej polnili bolniki, trpeči na psihičnih

motnjah, so se izpraznile. A kljub temu je bil dr. Bratt predmet najostrejših napadov. Nasprotniki alkohola so se bali, da ne pride šele zdaj do splešnega pijančevanja, zakaj »čekovna knjižica« je bila kaj pripravna skušnjava za vsakogar. Konsumentom alkohola pa so bili njegovi predpisi prestrogi in so jih dušili. Iz tega so se vedno nanovo izcimljali spori, pri katerih se je večinoma zahtevala intervencija dr. Bratta, tako da ni bilo očetu s tega njegova alkoholnega stanja na Švedskem nikoli prizanešeno.

Svoj 50. rojstni dan je dr. Bratt porabil za to, da je ločil svojo osebo od protialkoholnega gibanja na Švedskem. Petnajst let je delal v tej smeri, zdaj pa je ostavil svojo dedščino drugim, da se v njej poskušajo in jo utrdijo — kakor sami vedo in znajo.

Voltaire

Sužnost

Vrnivši se med svoje pleme, je začel Setok terjati nekega Hebrejca za pet sto srebrnih unč, ki mu jih je bil posodil vpričo dveh svedokov; ali oba svedoka sta umrla. In ker ni bilo dokazov, si je Hebrejec prisvojil trgovčevo srebro in hvalil Boga, da mu je dal priliko opehariti Arabca. Setok je potožil svojo težavo svojemu sužnju Zadigu, ki pa je bil postal njegov zaupnik. »Na katerem kraju,« povpraša Zadig, »ste posodili denar temu nejeverniku?« — »Na širokem kamnu, ki je poleg gore Oreba.« »Kakšen je značaj vašega dolžnika?« de Zadig. »Ničvreden,« se odreže Setok. »Ampak saj bi le rad vedel, je-li ta človek hladnokrven ali nagel, preudaren ali nepreviden.« »Kolikor poznam slabih plačnikov,« veli Setok, »ga ni tako živahnega.« »No,« priganja Zadig, »dovolite, da bom zastopal vašo zadevo pred sodnijo.« In res pozove Hebrejca pred sodnika in jame govoriti: »Ti blazina na sedežu pravičnosti, v imenu svojega gospodarja prihajam, da bi terjal tegale moža za pet sto srebrnih unč, ki jih noče vrniti.« »Imaš li priče?« reče sodnik. »Nimam. Umrle so. Vendar ostala je široka stena, kjer je bil denar odštet. In ako Vaše blagorodje izvoli ukazati, naj gredo po ta kamen, se nadejam, da bo pričal. Midva

s Hebrejcem ostaneva tu, dokler ne bo kamena. Poslal pa bom ponj na stroške Setoka, mojega gospodarja.« »Prav rad,« pritrdi sodnik in jame odpravljati druge posle.

»No, mar še ni prišel tvoj kamen?« se oglasi proti Zadigu na koncu seje. Hebrejec pa se vštuli s smehom: »Vaše blagorodje bi čakalo tu do jutri, pa kamena še ne bi bilo: nad šest milj je odtod in petnaest ljudi bi bilo treba, da bi ga premaknili.« »Vidite!« kl'kne Zadig, »saj sem vam povedal, da bo kamen resnici pričevanje dal, ker pač ta možak ve, kje je. Potemtakem priznava, da se je na njem odštel novc.« Ves zmeden in zmešan je moral Hebrejec v kratkem vse priznati. Sodnik je zapovedal, da ga bodo privezali za kamen, brez jedi in pijače, dokler ne povrne vseh pet sto unč, ki so bile takoj plačane.

O sužnju Zadigu in o kamnu je šel velik sloves po Arabskem. (N.)

Dr. Annie Osborn

Kako rešujejo socialna vprašanja v Avstraliji

Avtorica naslednjega članka je ugledna avstralska novinarka.

Nedvomno je Avstralija s svojo socialno politiko na prvem mestu na vsem svetu — dejstvo, ki je v ostalem svetu skoroda neznano. Mi Avstralci smo v idealnem položaju, da lahko delamo na tem področju poizkuse, saj smo v 95 % čistega britskega porekla; med šestimi milijoni bralcev jih ima vsaj pet milijonov dokaj čedno naobrazbo. Pri nas ni med posameznimi družabnimi razredi ogromnih razlik, kakor jih opažamo v starejših deželah, tudi nimamo pravega siromaštva, namreč bede v množicah.

Pod vodstvom prevladujoče delavske stranke se je izvršila vrsta zanimivih poizkusov, ki naj odstranijo revščino in dvignejo splošni življenjski nivo, tako da vsak mož, vsaka žena in vsak otrok nimajo zgolj pravice do življenja, marveč tudi sredstva za uživanje življenja, dve reči, ki sta v bistvu povsem različni.

Pri nas pravijo, da smo od zibelke do groba upokojeni. Presentljivo visok odstotek našega prebivalstva dobiva redno nezasluzene prejemke iz blagajne svoje očetovske vlade. Mi imamo (same po sebi so vse te uredbe prav dobre, dokler se ne izrabljajo, kar postane potem nacionalni problem) nagrade za materinstvo, državno podporo za zapuščeno deco, sirote in otroke zapuščenih mater, potem invalidske in starostne podpore ter seveda podpore za otroke, matere, vdove in druge sorodnike v svetovni vojni padlih ali za delo nesposobnih veteranov.

Vsi moški preko 65. leta in ženske, ki so starejše od 60 let, ki dokažejo, da nimajo premoženja v denarju ali nepremičninah preko višine, ki jo določa zakon, lahko prosijo za tedensko podporo, ki iznaša pet dolarjev. Šeparije, ki se dogajajo na ta način, so take, da vzbujajo skrb in izpodkopujejo moralni značaj teh podpor. Tako n. pr. mnogi otroci ne marajo več z ničemer podpirati ostarelih starišev, češ, tako jih bo morala vzdrževati država, čeprav so razmere teh otrok take, da bi bili lahko

skrbeti za ostarele roditelje. V drugih primerih se prepíše premoženje na otroke ali naloži v banke, da starši, ki stopajo v določeno starost, prevarijo oblasti in izvabijo državno podporo. Telo še čili 65-letni možje ne marajo več prijeti za delo, boječ se, da se tako odrečejo pravici do državne vzdrževanin. Drugi zopet potratijo vse prihranke, ko se bližajo 65. letu, češ, saj bo poshmal skrbela za kruh država in je boljše, ako nimajo toliko denarja, da bi bili izgubili pravico do podpore.

V Avstraliji daje vlada vsaki materi, ko porodi otroka, 25 dolarjev kot državni prispevek k stroškom, s katerimi je zvezan prihod novega državljana na svet. Seveda vse matere ne potrebujejo take podpore; da pa ne bi imela značaj dobrodelne miloščine, se je vendar sprejela določba, da ima pravico do nje sleherni mati, ki jo zahteva. V teku enega tedna se prispevek točno izplača. Žene, ki gredo zaradi poroda v bolnico, vedo, da uprava bolnice vzame samo polovico tega zneska, ostalo pa izplača materi. Predstojnice bolnic pa vedo povedati marsikako zgodbo o jasnih možeh, ki se potrkajo krog bolnic, kjer se zdravijo njih žene, da bi čim prej pobasali ostalo polovico materinskega prispevka in jo zapili.

Nadaljnja uredba, ki je v teoriji vzorna, je drž. podpora sirotam in zapuščeni deci, pri čemer je vseeno, zakaj je zapuščena: ker so umrli starši ali ker jih ne more vzdrževati oni, ki je to dolžan. Vdove, ki nimajo lastnega premoženja, enostavno zaprosijo pristojno oblast, da smatraj njih deco za državne rejence; takoj nato postanejo taki otroci samo hranjenci svojih mater, ki dobivajo za nje redno državno podporo — v splošnem do štirih otrok. Žene, ki jih pustijo možje na cedilu, potem žene zločincev, pijancev in postopačev lahko takisto prosijo za to podporo. Zlorabe se poslužujejo tudi nezakonske matere, ki se nezaželenega otroka odkrižajo tako, da ga enostavno izroče državnim skrbim.

To so pojavi, ki pričujejo, da lahko človeški pohlep izpodkoplje še tako ple-

menite namene. Kaj čisto se ničvredni može in njih žene sporazumejo med seboj, kako se bodo okoristili z državnomo blagohotnostjo. Soprogi izgnejo in žene vložijo pri sodišču tiralico za njimi. Ker pa se oblasti dajo preveriti, da so dotični pobegnili v tuje države in ker bi morale žene poravnati stroške za njih aretacijo in vrnitev, se po navadi opusti nadaljnje iskanje. Zdaj vložijo žene prošnjo, da država poskrbi za zapuščeno dečo; tako si preškrbe stalne dohodke in postanejo državno plačane oskrbnice lastnih otrok. Pred nekaj leti je ena izmed avstralskih držav povišala vzdrževalnino za en šilling; posledica je bila ta, da je ječa sosedna država izgubljati svoje pri materah nastanjene rejence. Naposled je gostoljubna sosedna država odkrila, zakaj so nje izdatki za vzdrževanje zapuščene dece v kratkem času silno narasli; brž je izdala zakon, da velja povišana podpora samo za matere, ki bivajo več ko pet let na ozemlju te države. Zdaj so vse priseljenke romale s svojimi »državnimi rejenci« nazaj v prejšnjo državo.

Podobne z'orabe so se dogajale tudi pri invalidskih podporah. So ljudje, ki si naredo iz bolezni svojega otroka vit

trajne državne podpore in celo preprečijo pravočasno zdravniško pomoč.

Sistem podpor na veliko je sedaj že dovolj dolgo v veljavi, da so se lahko pokazali vsi njegovi sadovi. Njegova posledica je predvsem to, da se ves narod preveč zanaša na vlado. Samopomoč v občinah je prav tako redka kakor samostojnost posameznega državljana. Če vprašaj člana ene izmed neskončnih deputacij, ki se sučejo okoli vladnih poslopj, zakaj ljudje sami ne izboljšajo kake šole ali javne ceste, ti odgovori: »Čemu neki? Ali nismo dovolj visoko obdavčeni in ali nam država ne vrača po tej poti del tega, kar izdamo za njo?«

Naša zakonodaja je vzela za podlago idealističen nazor o človeku. Zaradi tega je vzbudila v ljudeh nečrtnega značaja — in koliko je takih! — mnenje, da človek živi samo zaradi kruha, in če lahko dobi kruh tudi brez de'a, bi bil pač neumen, če bi se bil trudil v življenju. Namestu da bi se v ljudeh dvignila socialna morala, se je čelo poslabšalo. Tako konzervativnost človeške nature kaj rada izpodkoplje najplemeniteše težnje onih, ki hočejo ljudem dobro.

E. C. Bowyer (London)

Novo čudo letalske tehnike

Na Angleškem so izumili in preizkusili letalo, ki daleč prekaša vse dosedanje iznajdbe v tej stroki. Gre namreč za letalo, ki ga vodi nekakšen »mehanični pilot«.

V angleško vojno letalstvo so nedavno uvrstili letala z avtomatično delujočim krmiljem — »robote« ali »umetne pilote« — kakor jih imenujejo tukaj. To so stroji neverjetno zapletenega mehanizma in nadčloveške spretnosti.

V farnboroughski letalski šoli so znanstveniki in tehniki več let tajno delali na novem izumu. Sedaj pa jim je uspelo zgraditi »robota«, ki je v stanu voditi in upravljati letalo pravilneje od najbolj spretnega pilota.

Ti avtomatični piloti so posebno pripravljeni za vsakovrstna bojna, zlasti bombna letala, ki operirajo podnevi pa tudi za velike nočne bombne avione z dvema in več motorji, ter za hidroavione. Na preskušnji je takšen umetni

pilot že krmilil letalo več ur in na razdalje do 800 km, med tem ko se je posadka ukvarjala z drugimi rečmi.

To čudo moderne inženjerske umetnosti sestoji v bistvu iz giroskopa (precizne vrtavke), ki je bolj občutljiva za položaje in ravnesje kot naša najostrejša čutila. Vrtavko, ki mora biti neprestano v obratu, žene stisnjen zrak.

Giroskop učinkuje s pomočjo posebnega vzvodja na dva bata, ki sučeta višinsko in smerno krmilo. Ves mehanizem je tako občutljiv, da reagira na vsako spremembo smeri. Zadostuje, da krene letalo samo za del stopnje v stran, oziroma navzgor ali navzdol, pa že vrtavka sproži bata, ki s krmiljem zopet naravnata letalo v prvotno smer.

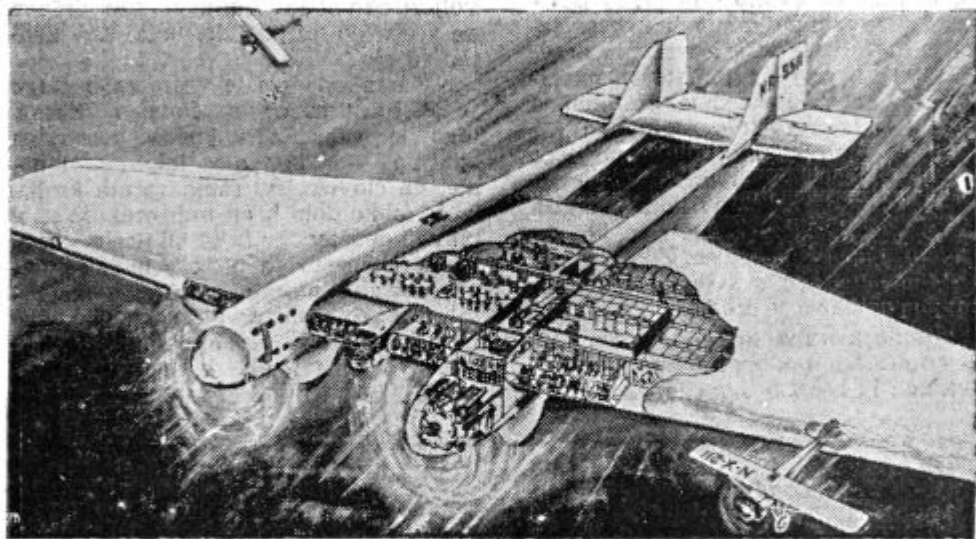
Cel »robot« — oficijelno mu pravijo tudi »pilotov asistent« — tehta približno 100 angl. funtov, tedaj precej manj

od pravega živega pilota, katerega nadomešča. V krogih angleškega vojaškega zrakoplovstva že premišljajo in pretehtavajo, če ne bi kazalo take letalske robote v bodoče uporabljati tudi za rekordne distančne in vztrajnostne polete, ki preko neke meje samo zaradi tega ne uspo, ker ponavadi opešajo piloti prej nego odreče stroj.

Avtomatična letala so se obnesla ob vsakem vremenu. Plula so že v gosti megli in skozi temne oblake, kjer nohen pilot ne more obdržati ravne smeri, ker mu megla zastirajo obzorje. Roboti

ni. Na srečo pa te svojeglavosti robotov niso nikoli zahtevale žrtev.

Seveda je na vseh teh avtomatičnih letalih poskrbljeno, da nima besede samo umetni pilot, ampak tudi pravi vodnik. Saj ne gre, da bi letalo kar naprej plulo v ravni smeri; po potrebi mora kreniti tudi v stran, se spuščati in dvigati, ravnati se po vetrovih itd. Vse to pa upravlja pravi pilot, med tem ko ga robot pri vseh ukrepih samo nadzoruje in popravlja storjene napake, ki bi utegnile letalo spraviti v nevarnost.

*Zračni velikan za 206 potnikov,
kakršne so začeli graditi v Zedinjenih državah*

pa jo tudi v takih prilikah režejo nemoteno naprej v ravni črti in nobena reč jih ne spravi iz ravnotežja.

Na vodi so se nova letala prav tako dobro obnesla kot na kopnem. Neko vodno letalo, ki je startalo pri Farnboroughu, je samo poletelo v Newcastle, ne da bi količkaj zavilo iz prave smeri. Samo med pristajanjem je moral prijeti za krmilo pravi pilot.

Avtomatično vodena letala so tedaj v sedanjih osnutkih že zelo popolna. Začetek je bil pa precej težak. Prva avtomatična letala so svojim iznajditeljem nekaikrat prav pošteno zagodla. Avtomatični piloti so si sem pa tja privoščili kak drzen akrobatski polet in navadno prav takrat, kadar so bili spremljevalci nanj najmanj pripravlje-

Na vsak način pomenijo avtomatični piloti za letalstvo veliko pridobitev, zlasti kar se tiče varnosti in zanesljivosti letanja. Vodniki letal bodo v bodoče precej razbremenjeni, ker bodo rešeni kontrolne službe za vzdrževanje ravnovesja, kar je za človeka zaradi nezadostno razvitih prirodnih ravnovesnih organov sila težak posel. Vrhu tega bodo pa umetni piloti omogočili tudi zračne vožnje ob slabem in meglenem vremenu.

V kratkem bodo avtomatično krmarjenje preskusili tudi na velikih potniških in poštinih avionih.

○ ○ ○

E. W. Smith

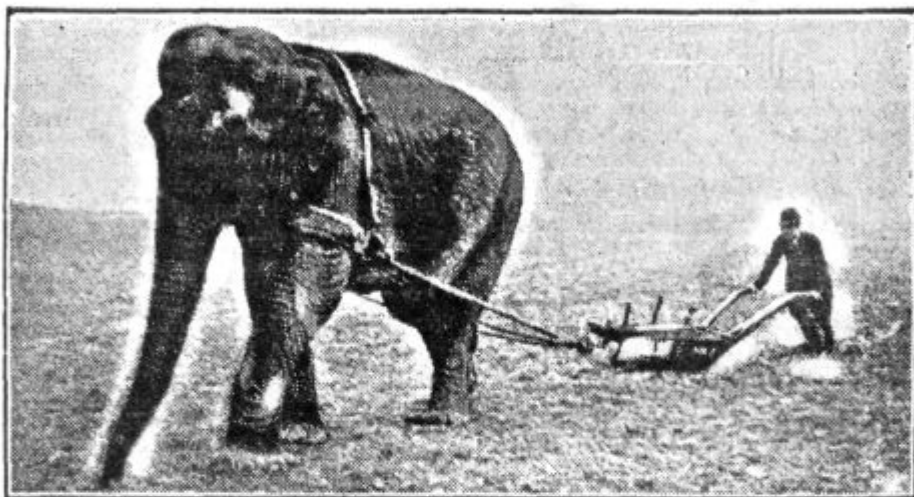
Sloni kot delavci

Sem eden tistih, ki jih je že poklic prisilil, da spoznajo slone tako dobro kot pozna kmet svoje konje; sem namreč nameščen pri nekem podjetju, ki eksploatira teakov les v gozdovih Birme in Siamu. Moja tvrdka zaposluje več kot 2500 slonov, kar predstavlja vrednost tri in tričetrt milijona zlatih dolarjev.

Po navadi potrebuje divji slon, ki živi v svobodi, 18—20 ur na dan za hranjenje, zakaj toliko časa je treba,

star 16 let, ga pritegnejo k lažjemu delu; popolnoma razvit in sposoben za težko delo je šele s 25. letom. Samice lahko imajo mlade že z 18. letom, vendar je to še zgodaj. Ko je slon star 65 let, postane nesposoben za delo. Čeprav je bila pri slonih zabeležena že višja starost, sklepam po naših izkušnjah, da so le redkokdaj stari več kot 75 let.

Če primerjamo slona z drugimi prebivalci džungle, opazimo, da nima ne

Slon orje

da preskrbi svoje ogromno telo z zeleno hrano. Spi zelo malo, največ eno ali dve uri zaporedoma. Sloni, ki izvažajo iz gozdov les in čijih ujetništvo je sorazmerno lahko, saj še vedno žive sredi prirode, ki so ji vajeni, morajo delati tri do štiri ure na dan in sicer samo štiri dni v tednu. Ker pa slon v vročem poletju sploh ni sposoben za delo, lahko vzamemo, da nima več kot kakih 400 delovnih ur na leto. A tudi to delo znači zanj precejšen napor; njegovo utrujenost skušajo ublažiti tako, da mu dajejo vsak delovni dan v hrano sol in tamarindino sadje, včasih pa dobiva tudi neizluščen riž. Ko ni zaposlen, se lahko pase po džungli. Za seboj vlači dolgo verigo, da takoj spoznajo sled, če bi džungelskega velikana zamakala popolna prostost.

Razdobja slonovega življenja precej spominjajo na človeška. Ko je mladič

ostrega vonja, niti ostrega posluha in vida. Sicer pa mu tega ni treba, ker se mu ni ničesar bati, razen morda tega, da mu v kakem neopaženem trenutku tiger ubije mladiča. Ta položaj je dobro izkusil vsak lovec, ki je na lovu po džungli nenadoma obstal pred slonom. Situacijo si lahko sami zamislimo, a ne pozabimo, da ne bi bila mogoča pri nobeni drugi džungelski zveri.

Moje lastne izkušnje tudi potrjujejo to, kar sem pravkar omenil. Eno naših taborišč je pogrešalo mladega slona; domnevali smo, da se je bil priključil divji čredi, ki je bila nekje v bližini. Nam je bilo veliko do tega, da ga ne izgubimo. Nekega dne pride k meni moj izkušen birmanski gonjač in mi sporoči, da je ta čreda eno miljo daleč od nas; predlagal je, da naj se preverimo, ni li tudi naš slon med njimi. Nisem vedel, kako bi to najlaž-

je naredili. Odrinili smo tja in sam sem se bil postavil s puško ob se in skanil v koritu nekega potoka, ki je tekel blizu tega mesta.

Bil sem v zavetrju od črede, vendar sem že čul slone in jih tudi videl kakih 100 m daleč. Moi Birman se je splazil čredi in je preiskal vsakega posameznega slona, ker pa jih je bilo 26 in ker ubeglega mladiča ni poznal, je moral vsakemu pregledati trup, kjer je bil vžgan pečat naše tvrdke. To ga ni zadovoljilo, zato je stopil na vetrno

janja. Dvoje slonov naveže prijateljstvo in sta vedno skupaj. Paseta se skupaj v džungli, a če ju ne vprežejo skupaj, se včasih zgodi, da se branita dela. Po tednih, morda celo mesecih se izvrši parenje. Samo po tem dujanju očitujeta obe živali nekako razburjenost.

Sloni za delo se lovijo tudi s tako zvanim keddahom. Napravi se zaga-ta, ki se vanjo spode sloni, nakar se odprtina zapre. Ujeti slon pa ne pomeni, da je taborišče pridobilo z njim

Sloni na delu

stran in je z lahkoto podil celo čredo 26 oriaških slonov mimo potoka. Velikani so koracali v dolgi povorki, nekateri komaj 3 m proč od mene, dvojica je celo zaostala, da bi se skopala v potoku; ves čas niso velikani opazili, kdo jih prav za prav podi naprej.

Izvor slonov delavcev je različen, toda večina se jih rodi za službo človeku. Roditelja slonovega mladiča sta lahko par, ki dela v taborišču; češče pa se tudi dogaja, da oplodi samica samec iz divje črede. Če se sparita divjak in samica iz taborišča, se to ne opazi ali vsaj težko; drugače pa je če je bila samica oplojena od domačega samca: v tem primeru se poznajo na nji bikovi okovi. Kedaj se sloni pari, se da kajkrat težko napovedati, ker po navadi ni opaziti niti najmanjšega po-

novo delavno moč. Tri tedne je treba, da ga navadijo na njegovo novo življenje, za delo pa je sposoben stoprav po enem letu. V tej dobi jih pogine 35 odstotkov, tako vpliva nanje izguba svobode. Ko se slon nekoliko privadi človeku, ga privežemo s težko vrvo k vratu starejšega slona ali dveh takih, ki že poznata nove navade in dolžnosti; tega ali ta dva slona imenujejo »koonkies« ali učitelji. Tako vodijo gojenca na izprehod. Če ga je treba kaj kaznovati, stori to »koonkies« z rilcem ali pa s sunkom ob strani. »Koonkies« so po navadi težke, dobro upeliane samice, ki jih njihovo delo očitvidno veseli.

Delo, ki ga opravljajo sloni, je različno, po večini pa vlačijo teakov les iz notranjosti džungle k rekam ali k

voznim potem. Kraj, kjer raste teakovo drevje, je v splošnem tako nedostopen, hribovit in brez stez, da bi ljudje težko prišli dalje, če ne bi sloni nosili šotorjev in živčnih zalog.

Ko je drevje podrto in razžagano v hlode, se šele začneja pravo delo za slone. Vsak hlood se mora prenesti iz goste džungle k potokom, kjer ostane toliko časa, da pride močna voda, ki ga nosi naprej k rekam, katere edine vodijo iz džungle v svet.

Toda vedno ni stvar baš lahka. Včasih je treba položiti hlood naravnost v vodo. Sloni se presenetljivo hitro nauče tehnike takega dela in ga opravljajo jako spretno. Če je treba natovoriti hlode na voz, jih nalaga dober slone-

delavec tako urno in preudarno, da se mu kar čudiš.

Včasih pa se v teh vrlih delavcih — velikanih vzbudi čredni nagon in takrat jih je težko ukrotiti. Ob neki priliki so v takem stanju opustošili polovico železniške postaje v Birmi. Neka nemška tvrdka je kupila pri nas mladega slona in ga je preko noči ostavila v zaprtem železniškem vagonu na postaji, ki je bil posunjen na stranski tir. Mladič, ki mu tako ravnanje ni nič kaj ugajalo, je jel tuliti na vse pretege. To je zvabilo na postajo vse slone, kar jih je bilo v bližini in preden so jih mogli ljudje obvladati, so zdrso bili vagon na koščke in poškodovali dovršen del postajnih poslopj.

Čuden silvesterski doživljaj

Par dni pred Silvestrovim sem prišel v mesto, kjer sem nameraval nekaj časa prebivati. Ko sem po telefonu sporočil svoj prihod znancem, me je poznana dama prosila, naj obiščem njo in njeno hčer. Dogovorila sva se za 31. december. Ko sem prišel, sta bili dami sami. Bili sta nekoliko potrti, česar nista mogli prikriti.

»Nočoj se boste gotovo veselo zabavali?« me je vprašala mati.

Ko sem zanikal in povedal, da bom pač kaj večerjal in šel potem domov, sta me Jami nekoliko nezaupno pogledali, nato pa me je starejša vprašala, če bi mi bilo dolčas prebiti večer z njima v družinskem krogu. Prišla bo še druga hči z osemletno hčerko Ilko, ki sme letos prvič bdeti na Silvestrovo. Bil sem zadovoljen, kajti čeprav mi je samota ljubša od Silvestrovega trušča, vendar rajši prebijem ta večer v družinskem krogu, zlasti z otroki.

Na mako Ilko, živahno črnooko dekletce in na njeno mater ni bilo treba dolgo čakati. Na moje vprašanje, če sme res tako dolgo bediti, me je prezirljivo pogledala. To je bilo pač umljivo, toda po večerji je bilo drugače. Videl sem, kako se je otrok boril z utrujenostjo. Zato sem predlagal, naj bi šla malo spat, kar store no večerji tudi mnogi odrasli in jaz in bom zanesljivo pravočasno poklical, da ne zamudi vlivanja svinca.

Jedva je živahno dekletce, ki nas je do sedaj razveseljevala, odšla sem za pet čutil ono potrtost, ki je objemala da-

me in zaupale so mi vzrok. Mladi sin, ki živi v sosedni državi in ki sem ga dobro poznal, piše zelo žalostna pisma, pa ga kljub temu ni bilo za Božič in šele danes je brzojavil, da ga tudi na Silvestrovo ne bo. Očividno je dečko nekaj zamolčal, kar je domače zelo vznemirilo. Zato so mi iskreno hvaležni, da sem jim pomagal pretolči ta večer. Če bi ne bilo zaradi otroka, bi šle rajši zgodaj k počitku. Tako sem moral kot gost nadomestovati odsotnega sina.

Mala Ilka se je prikazala že pred enajsto uro. Naspala se je in bila zonet veselo razpoložena. Pričeli smo z običajnimi silvesterskimi igrami in ko je šlo na polnoč, se je pričelo vlivanje svinca. V ta namen je kupila prva hči nalašč zato izdelane svinčene kroglice. Ko so se tonile nad spiritovim plamenom, se je mogel iz vsake izvleči simboličen predmet kakor sidro, srce in slifeno. Vsaki kroglici je bil priložen listič, ki je obljuboval več ali manj sreče v novem letu. Zato je bilo precej mučno, ko sem izvlekel iz toneče se kroglice predmet, ki se je razvil v samokres — in dobil listič, ki smo ga zaman obračali bil je prazen.

Prelomil sem mučni molk z izjavo, da ne verujem v vraže, da ne ni leno, ako prodajajo na trgovinah, slične igračke. Sreča, da je to zadelo mene in ne morda kakšne občutljive ženske. Kmalu po polnoči sem se poslovil. Dame so bile tako potrte, da sem jim takoj zbirati telefonično sporočil, da me stvar, ki se

tiče le mene, prav nič ne vznemirja. In res si ne morem misliti, kako bi mogel v kateremkoli položaju sprožiti nase — pri zdravi pameti. Če pa koga zadene krogla iz zasede, je to usoda, ki se ji ne more izogniti in gotovo ni najslabša oblika smrti.

Za mojega bivanja v mestu sem dame ponovno videl in zdelo se mi je, da niso več tako potrte. Mislil sem, da pač ni-

majo več vzroka biti v skrbeh za sina.

Čez par mesecev, ko sem se bil že davno vrnil domov, sem prejel črno obrobljeno pismo, na katerem sem takoj spoznal hčerino pisavo. Z veliko bolestjo mi je sporočila, da se je njen brat, ki sem ga nadomestoval v Silvestrovi noči, med tem — ustrelil.

Za točno resnico tega doživljaja morem jamčiti. O. A. Š.

Kraljica z bračjo

Starinoslovci skušajo v Egiptu razčistiti zamotano zgodbo, ki se je vršila pred 3400 leti. V okolici Teb so v prastarih kamnolomih, opuščenih že v davniini, našli na nekak rov, poln kamenitih kipov, bolj ali manj okrnjenih. Te pohabe ovajajo pravcoto razdiralno besnočo njih, ki so jih zagrešili Nos in brada sta odkrhnjena s sekiro, oči so iztaknjene. Toda v celoti so te sohe še dokaj ohranjene, kajti veter je nakopičil čez nje peščene grmade ter jih očuval vremenskih nezdod. Ti bradatí kipi so videti moški ... kak faraon, morda kralj Tutmozis III. ... Vendar napisi se nanašajo na žensko. Tu tiči skrivnost, o kateri menijo ameriški učenjaki, da so jo osvetlili.

Kraljica Hatsepsut, po polsestra in soproga Tutmozisa II., je po smrti svojega moža — čigar konec je baje pospešila — ostala regentinja po njegovi želji. Razumna, odločna in častihlepna žena je dala svojo hčer v zakon mladem faraonu, Tutmozisu III., in krepko vladala zanj.

Državo je celo razširila, osvojivši si Dolenji Egipt in nekaj drugih pokrajin. Silno jo je imelo, da bi se dala priznati za kralja. Ker se to ni smelo, je hotela veljati za kralja vsaj pred bodočimi rodovi. Želela je biti kralj Hatsepsut pred prihodnostjo. Poklicala je v svojo palačo najboljšega podobarja ter ukazala napraviti na stotine kipov, ene po 20 cm, druge pa celo 30 cm in še višje, ki jo predstavljajo z brado. Kipe je raznoslala po vsem kraljestvu. Še več. Postaviti je dala veličasten tempelj v Deir-el-Bahariju in ga vpričo svečeniškega zbora in vpričo najuglednejših veljakov velela posvetiti Amonu. Vanj je postavila krdelo svojih lastnih

sošic, češ, da jim na tem kraju ne bo škodil ne zob časa ne človeška zloba.

Toda neki dan se je njen varovanec, nečak in zet, naveličal čakati na žezlo. Osnopal je zaroto, pri kateri je bila kraljica ubita. Zasledili so namreč rezbarijo, ki predočuje Hetsepsuto, prebodoeno s kopjem, in za njo 4 služabnice z dlanmi na očeh, da ne bi videle umora. Tutmozis III. je nato želel zbrisati slednji spomin na svojo taščo. Razposlal je vojaštvo, da razbije kip one, ki si je nepostavno prilastila kraljevski naslov. Vršilci kraljeve volje so besneli proti tem podobam. Pokazali so celo precej prevejanosti v razdiranju. Okoli spomenikov so kurili kresove in na razbeljeni kamni brizgali močne vodne curke, da je popokal Amonovega hrama na si Tutmozis III. ni upal razdehati. Nanosled se je odločil, da si prisvoji kraljičine sohe, ki si jih ni drznil s poti spraviti, ter nadomesti taščino ime s svojim. A pozabil je — kakor je bila ona sama pozabila — da je Hatsepsut, ako prav nastopalna kot kralj, dala spetati svojo zgodovino kot kraljica. Tutmozis III. ni mislil na to, da bi bil izbrisal ali preuređil napise, nad katerimi so morali učenjaki 20. stoletja bledeti in si lase puliti.

Novoletni prazniki na Japonskem

trajajo tri dni v deželi vzhajajočega solnca, tri prve dni v januarju. To dni vidiš v znak voščila na vsakih vratih obješeno vrvo, privezano za smrekovo ali bambusovo vejo.

V tej deželi je polno emblemov. Smreka in bambus, večno zeleni rastlini, predočujeta stanovalnost in dolgo življenje. Na vrvice so pritrjeni papirni koščki, praprotni

listi, trpke oranže, lesno oglje in rak. Mot-
voz nam želi neprestano solnce, kajti spo-
minja na zgodbo solnčne boginje. V ču-
dovitih časih se je ta, nejevoljna radi vsi-
ljivosti svojega božanskega brata, umak-
nila v duplino, pustivša svet v mraku.
Priklicali so jo na plano z velikim zrcalom
in verigo iz pet sto biserov. Potlej se ni
mogla vrniti v skrivališče, ker so ljudje
napeli vrv pred vhodom v jamo... Koščki
papirja značijo bogove, od katerih se na-

dejaš dobrot, kajti beseda »kami« pome-
la »papir« in »boge«. Teh koscev je vsake-
troje, pet ali sedem: svete številke. Pra-
prot predstavlja bujno potomstvo, ljute
pomaranče »od roda do roda«, lesno oglje
pa simbolizira prospeh. Rak pa radi upog-
njene h-bta naznanja častljivo starost.
Vrv samo, ki se zove »šimenava«, se po-
togne od leve na desno, kajti levica je čis-
ta in blagodejna stran, torej narobe od
grške vere.

Nove najdbe v Pompejih

*Med zadnjim izkopavanjem so našli večje število nesrečnikov, ki so se ob
strašni katastrofi zadušili*

Današnja umetniška priloga

Zamrznjeni Peričnik (Foto Emte)

»ŽIVLJENJE IN SVET« stane celoletno 80 Din, polletno 40 Din, četrletno
20 Din, mesečno 8 Din. — Posamezne številke stanejo v podrobnih prodaj-
samo 2 Din. — Naroča se pri upravi, Ljubljana, Knaflj-va ul. 5.
Naročnina za inozemstvo. ITALIJA četrletno 8 lir, polletno 16 lir, celoletno
30 lir. FRANCIJA mesečno 4 franke. ČESKOSLOVAŠKA mesečno 6 kron.
AVSTRIJA mesečno 1 šiling. AMERIKA in ostalo inozemstvo 1 in pol do-
larja na leto.

Urejuje Božidar Borko. — Izdaja za konzorcij Adolf Ribnikar. — Za »Narodno
tiskarno d. d.« kot tiskarnarja Fran Jezeršek. — Vsi v Ljubljani.

Foto Emte

Zamrznjeni Peričnik